

HÍRMONDÓ

Békés, boldog, eredményes Új Esztendőt kívánunk! **שנה טובה תכתבו ותחתמו**

Ros Hasana

Szeptember tizennegyedik napján befejeződik az év, illetve annak utolsó hónapja, Elul is. Salom Rokeáh rabbi az Elul kifejezést az arám alef-lamed-lamed (אלל) (gyökhöz kapcsolja, ami azt jelenti, „felderít”. E kifejezés mintegy meghatározza a Ros Hasanával kezdődő és Jom Kippurral végződő tíz nap legfontosabb feladatát: fel kell derítenünk lelkünk legmélyebb zugait. Salomon király tanítása szerint „a szív ismeri saját keserűségét” (Mislé 14:10), vagyis bárki felfedezheti, min kell javítania, de az önvizsgálatot végzőknek ehhez előbb tudatosítani kell, hogy nem mások, hanem saját maguk viselt dolgait kell rendbe tenni, ami nem is olyan könnyű vállalat. Itt nem csupán az elkövetett hibák, bűnök felismeréséről van szó, hanem azt is tisztán kell látnunk, hogy mi az, amit jól csináltunk, és miként tudjuk a következő esztendőben jobban kiaknázni és magasabb szintre emelni pozitív tulajdonságainkat és helyes cselekedeteinket.

Az őszi ünnepek egyik legismertebb ünnepi imája az Ávinu málkénu. Az egyik kérésünk így szól: Atyánk, királyunk (Ávinu málkénu), bocsásd meg és nézd el összes bűnünket és vétkeinket! A következő pedig így: Atyánk, királyunk, töröld és tüntesd el vétkeinket és bűneinket szemed elől! Akár úgy tűnhet, hogy a második az első ismétlése! Valójában nem erről van szó, hanem az ismert talmudi gondolat bújjik meg a sorok mögött, amely kimondja: „minden zsidó felelős a másikért”. Ennek alapján az első kérésünk arra vonatkozik, hogy először bocsássa meg Isten személyes vétkeinket, az utána mondott fohász pedig a közösség többi tagjának bűnbocsánatáért hangzik el.

Az ünnepi időszak alkalmával talán legtöbbet idézett talmudi szöveg (Ros Hasana 16b) magyarul így hangzik: „Rabbi Kruspedáj mondta Rabbi Johanán nevében: három könyv nyílik meg Ros Hasana-kor, egy a teljesen gonoszoké, egy a teljesen igazaké, egy a közepeseké.” Rav Jichák Hutner írta: „igaz emberekről beszélve csak a végeredményt látjuk, hogy mit értek el, milyen magasra jutottak, de nem foglalkozunk azzal a küzdelemmel, amit önmagukkal kellett megvívni. Az a téves benyomásunk alakulhat ki, hogy a cádikok cádiknak születtek, és talán fel sem merül, hogy hányszor hibáztak, milyen csalódások, nehézségek érték őket a saját rossz ösztönükkel való hadakozás során. Az a kérésem, hogy amikor az igaz emberekre gondolunk, ne higgyük, hogy ők mindig békességben voltak legbensőbb késztetéseikkel, hanem lássuk őket csatamezőn küzdő harcosoknak, akiknek életük során rengeteg konfliktust meg kellett oldani, számos nehézséget, cserbenhagyást el kellett viselni, és csak ezek által válhattak cádikká.”

Ros Hasana elterjedt szokása a gránátalma fogyasztása, mert az ismert hagyomány szerint hatszáztizenhárom magja van, ami megegyezik a tórai parancsolatok számával. Ebből adódóan a gyümölcs azt a reményünket, vágyunkat szimbolizálja, hogy micvákban gazdag lesz az új esztendő. Bár tényleg népszerű a gránátalma, ugyanakkor nem találkoztam olyan emberrel, aki ne utálná pucolni, nem túl kellemes elfoglaltság. Viszont a pucolásnak lehet szimbolikus jelentősége is. Elisa ben Abuja a talmudi kor egyik legokosabb, egyben legtöbbet kritizált rabbija volt. Népszerűtlenségét annak köszönhetette, hogy elfordult a micvától, kimagasló tudását pedig többek közt annak, hogy a korszak kiemelkedő bölcsével, Rabbi Meir-rel tanult közösen. Sokan értetlenkedtek, hogy Rabbi Meir miként tudott együttműködni Elisával? A Talmud (Hagiga 15b) válasza szerint „Rabbi Meir talált egy gránátalmát, a belsejét finomnak találta és megette, a héját eldobta.”

Talán valami hasonló céllal futhatnánk neki mi is a következő évnek: keressük meg felebarátaink értékes tulajdonságait, a többivel pedig próbáljunk meg kevesebbet törödni! Ez nem oldja meg minden nehézségünket, de ha megvalósítjuk, akkor biztosan békésebb, örömtelibb évünk lesz.

Ezt kívánom valamennyiünknek!

Sáná tová umetuká – legyen jó és édes évünk.

Darvas István

TARTALOMJEGYZÉK

Ros Hasana	1
Kohlbach Bertalan: A Kürt szava	2
Kohlbach Bertalan	5
Miért hallgattot Mózes Jitróra?	5
Egy kevésbé ismert budapesti holokauszt megemlékezés	7
Dr. Zinner Tibor: Utolsó vonat	10
Már csak egy év van hátra	11
Testület az emlékek ápolására	12
Jom Háácmáut, Izrael 75. függetlenségi napja, 5783	13
A Budapesti Zsidó Hitközség programja	15
Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem – nem csak a rabbiképzésért	17
Egy szakiskola, amely a zsidóságért működik, de nemcsak a zsidóságról szól	18
Családi vállalkozás a Scheiberben?	20
Szerb Gábor	22
Bat Micva a Hegedűsben	24
Edgár elment	25
Elment a szomszédom, a történetész kutató	26
Elment a Joly Joker, aki személyében egyesíteni volt képes a zsidóság irányzatait	27
Díj az emberségért	28
Egy EMBER, aki az embertársaiért él	28
A budapesti zsidóság másfél évszázada	30
Kávéházi „szegletek”	33
A Kicur Sulchan Aruch stomatológiai vonatkozásai	35
Lapzárta után – előzetes	36

ÜNNEPI SZOKÁSOK

Kohlbach Bertalan: A Kürt szava (részlet)

A SÓFAR SZEREPE AZ ÜNNEPI SZERTARTÁSBAN

A misna korában még a mindennapi istentisztelet keretében felhangzott a kürt (Heller Lipmann magyarázata Tamid III. 8. misnájához) és a trombita.

A jeruzsálemi szentély pusztulása után a *sófar* már leginkább a böjti szertartásba szorul, felhangzik veszedelem idején pl. ha a várost idegenek körülzárták vagy ha árvíz fenyegette, vagy ha tengeren hajótörés veszedelmének volt kitéve valamely hajó; ha éhínség fenyegetett, hogy elmarad sokáig az eső, de ekkor nem szerepel mint jajveszékélés kísérelője, hanem mint riadó, mint jelzés, hogy segítsenek.

Sulchan-áruch Órach chájim homloktérben áll Izrael szertartásában az újévi (Ros hasonói) *sófar*-riadó.

A szentírás maga nagyon szűkszavú. „A hetedik hónapban, a hónap elsején ünnep (sabbáthón) legyen nektek, riadó emléke, szent gyülekezet”. A hetedik hónapban, a hónap elsején szent gyülekezetet tartsatok! Semmiféle munkát ne végezzetek, riadó napja legyen nektek!). Újhold napja a Ros Hasana is, ha még a többi újhold napjának a beharangozója a trombita (chacórah), addig ezen nap jellemző hangszere a primitív *sófar*.

A *sófar* – úgy látszik – itt csak kürtjelzés, amely a népet a közelgő kiengesztelés nagy napjára, a jóm ha kippúrim-ra figyelmezteti: Az újévi „zichrón terúa” (a riadó emléke) csak beharangozója a nagy böjtnak, amint az ma a kürt szava Elul havának minden reggeli istentiszteletének a végén. Az újévnek annyira nincsen külön szentsége – az áldozati kultuszon kívül, hogy Ezékiel prófétánál a Ros hasono nem is jelent *Újévet*, hanem csak: év eleje: „Számkivetésünk huszonötödik évében, az év elején (beros hasána) a hónap tizedikén... rajtam nyugodott Jáhve keze és ide hozott; isteni látomásban hozott Izrael földjére...”

Ezra, a zsidóság restaurátora, a hetedik hónap közeledtére felépítteti Izrael istenének oltárát, hogy azon bemutassák az áldozatokat, miként írva vagyon Mózes, az isteni férfi tórájában... A hetedik hónap első napjától kezdve kezdtek áldozatot bemutatni Jáhvenek, de még nem rakták le Jáhve szentélyének az alapját. Ezra korában juthatott szentségéhez az újév, mert a régi misna már Tisri elsejétől keltezi az évek, az ugar-év, a jóbel-év stb. kezdetét, sőt a második misnában már azt olvassuk; „ros hasánakor a világ minden teremtménye elhalad Isten előtt, mint a juh-nyáj”. Elul havában már kiküldi a

synhedrion a követeket, hogy figyelmeztessék Izraélt az újév kezdetére.

A talmud Tisri elsejét már a világteremtés kezdetének is veszi (Ros hasono 8a és 10b). A jeruzsálemi szentély pusztulásával, hogy elmaradt az áldozat, előtérbe lép a *sófar* szava; ez lesz gerince az ünnepi istentiszteletnek, s a talmud már kapcsolatba is hozza a sófart, a kos szarvát, Izsáknak szándékolt feláldozásával, az akédával: „s fölemelte Ábrahám tekintetét s látta: íme egy kos megakadt szarvaival a cserjében; Ábrahám odament s elfogta a kost és áldozatul hozta fia helyett”.

Rabbi Abáhú előadta: Miért fújnak a kos szarvába? Az Örökkelvő így szólt: fújjatok a kos szarvába, hogy a ti javatokra emlékezzem meg Izsák, Ábrahám fiának áldozatul való megkötéséről.

A zsinagóga azért használja a *sófart*, a kos szarvát és nem más fúvós hangszer, hogy emlékeztesse istent ősatyjának, Ábrahámnak önmegtadadására és áldozatkészségére.

Rabbi Jósia előadja; írva vagyon „Boldog az a nép, amely ismeri a kürt szavát...” (Talán a többi népek nem értenek a riadóhoz? Mennyi kürtjük van nekik? Mennyi buccina (ökör-szarv), mennyi salpinx (trombita)? És te azt mondd: Boldog ama nép, mely ismeri a kürt szavát? Csakhogy ők (Izrael fiai) értik, miképpen kell a kürtszóval megnyerni teremtőjük kegyét. Isten fölkel a bitói székből s a kegyelem trónusa felé megy, és irgalom szállja meg a szívét; átváltoztatja a szigorú bírót mértékűre; mikor teszi ezt? A hetedik hónapban.

A monotheisztikus hagyomány kapcsolata hozza a kürt szarvát az akédával. De van egy sokkal régiebb, ős hit, amely a sófarnak a bűnbánat ünnepi rítusba való bevonását magyarázza. Az ősi kultúrával bíró népeknél a görög mondásban úgy, mint az indusban, csodás hatású a zene nem csak élő és élettelen lényekre (Orpheus, Maheda és Parbüti), hanem mágikus, lenyűgöző hatása van az istenekre is, ugyanolyan a hatása, mint az imának, az áldozatnak, az askesisnek: az az istenséget cselekvésre készíti.

Az imáról van elég tanúságunk a szentírásban. Az áldozat vére és különösen füstje kellemes isteneknek; elég utalnunk Móz. I. k. 8. fejt. 21. v. amikor „isten szagolja a kellemes illatot”; az áldozatokról szóló törvénykönyv, Mózes harmadik könyvének oly gyakori kifejezésére: reach nichóach lajahve (kellemes illat Jáhvenek).

A hangszer szavának hatásáról rendkívül érdekes helyek ezek; „S ha harcba mentek országokban az ellenség ellen, aki megtámad benneteket, akkor fújjátok meg a trombitákat, és emlékezni fog rátok az örökkévaló istenetek, és megsegít ellenségeitek ellen. S örömnapjaitokon, ünnepeiteken és hónapjaitok elsején fújjátok a trombitákba, bemutatván égő és békeáldozataitokat, hogy azok (t. i. a trombita hangjai) emlékeztetők legyenek istenetek előtt „Arra a helyre, amerről meghallgatjátok a *sófar* szavát, oda gyülekeztek hozzám. Istenünk fog értünk harcolni”

Hogy is magyarázta a midrás a *sófar* hatását Istenre? „de értik ám, miképp nyerjek meg teremtményüket a riadóval” vagy az újévi reggeli liturgiában:

A *sófar*ral akarlak édesgetni, térdet hajtv előtted... vagy a muszáf-liturgiában: :

Feléd szálljon a kürt szava imánkkal együtt, hogy alázatosan megnyerjünk téged velem, oh Uram! S kürt szavára megváltoztatja helyét az Úr; elhagyja a bírói székét, és megsajnálja Izraelt; az ítéletet átváltoztatja kegyelemmé, és mind a felső és alsó lények hirdetni kezdik: Boldog ama nép, amely megérti a riadót... és a harsona e napján legfontosabb az, hogy a kürtös értse meg a riadó szavát és nem, hogy a kürt fúvásához értsen

A bölcsek, akik a szentföld levegőjét szívják, azok értik a riadót, már t. i. a riadó mystikumát. Rendkívül poetikus gondolat, de a Krónika könyvének a szerzője ezt talán már indus hatás alatt jegyezte fel; „midőn a trombitások és énekesek együttesen megszólaltak, hogy Jáhvenek dicsőséget és hálaát zengjenek, s midőn felharsant a trombiták, cimbalmok és egyéb hangszerek hangja... megtelt Jáhve háza felhővel, s a papok nem folytathatták szolgálatukat a felhő miatt, mert Jáhve glóriája betöltötte vele Isten házát.”

Perzsa hatás alatt nehezen bár, de végre belopódzott Izraél monotheisztikus tanába a gonosz princípium megszemélyesítője: a Sátán. „S megtörtént valamelyik napon, hogy eljöttek isten fiai, hogy Jáhve köré álljanak, és eljött velük a Sátán is, hogy odaálljon Jáhve elé. S szólt Jáhve a Sátánhoz: Honnét jössz? Erre válaszolt a Sátán Jáhvének, és azt

mondta: Keresztül-kasul jártam a földön. S szólt Jáhve a Sátánhoz: Megfigyelted-e szolgámat, Jóbot, hogy nincs hozzá hasonló a földön, derék és becsületes, istenfélő és a rossztól tartózkodó? Erre válaszolt a Sátán Jáhvének, és azt mondta: Talán ok nélkül istenfélő Jób? Nem-e pártfogója vagy neki, házának és mindenének..?”

Csak természetes, hogy újévkor, az ítélet napján szerepe van a Sátánnak is, az ember kéréssel ellenfelének.

A kürt szavának tehát új feladat jutott: hadd zavarja meg a Sátán vádjait, sőt őt magát is. De míg a talmudban csak egy helyen van szó a *sófar* ezen rendeltetéséről: az első kürtszó zavarba hozza a Sátánt; a másikra már annyira elveszti az esztét, hogy nem ér rá vádjával előállani!, addig magáévá tette a Kabbala a Sátán megtévesztését és megzavarását, „Hogy meg tudta hódítani (a Kabbala) a talmudizmust! Valahogyan ma is igézetében tartja...” Bizony ma is Luria Izsák és Hurwitz Jesájának a szelleme hatja át az ünnepi liturgiánkat, amennyiben nem a Mannheim-Machzort használjuk. A Kabbala teljesen kisajátítja a hagyományos hármassófar riadót, és különösen a Zóhar meg a Selah (Sné lúchóth ha-berith, Hurwitz Jesája munkája) gyönyörködnek a bizarr, zsidótlan gondolatokban és formákban, amik tovább élnek a zsidó rítusban, amíg csak maradi machzoraink a járatlan közönségnek oly imákat (jehi rócaun-t) szuggerálnak, amik a legbabonásabb néphitnek lép virágai.

A Zóhar szerint rendelet, hogy fújják meg a harsonát az Újév napján, mert ítéletnap ez a világra nézve... e napon letette Isten a vádló (mekatreg) kezébe azt a jogot, hogy törvény élé idézze a világ minden fiát, és kijelölte számára ezen ismert napot, hogy tárja Isten elé a világ minden peres ügyét. Isten azért tette ezt és rendelte magához a Sátánt, hogy Isten féltelme útra induljon és minden fölé szálljon; ez misztériuma Kóhelet mondásának: „Isten tette ezt, hogy féljenek tőle”. Mit tett? E vádlót alkotta és odarendelte maga elé, hogy kétélű kard gyanánt lebegjen a világ fölött... A vádlón kívül két jegyző van isten mellett, de van idő a megtérésre. Ha megtér a bűnös, isten eltépi a végzést, és kérdi: ki tud valami mentéget felhozni a vétkes mellett?... Ekkor felharsan a *sófar*,

és szava visszhangot kelt a mennyekben. Midőn e két hangcsoport, t. i. a földi és visszhangja, a mennyei megszólal ama minden vád, amelyet felhozott vádló, összezavarodik..., isten haragja elül, örvend a szíve és megtelik irgalommal. Vagy a Zóhar szerint: Midőn Izrael rendezi és csoportosítja a sófar hangjait őszinte akarattal... akkor Isten megkönyörül a világon... „Ros Hasana az ítélet napja és a gonosz nyelvek emberei az árulkodók fellépnek Izrael ellen...” és az alsó sófar visszhangja, „a mennyei sófar oly hangot hallat, amely egységes, harmonikus és irgalmat kelt, amely megsemmisíti a vád embereit, hogy e napon ne szerepelhesse nek, s midőn kél az irgalom, minden mennyei lámpa meggyullad, erről az oldalról és amaz oldalról is...”

„Újév napján hetven törvényszék (Kathedra) tárgyalja a világ vétkeit... jobb felől állanak a szószólók, balról a vádlók... a sófar megértői közelednek, hogy Isten fényében járjanak, és e fény az ősi világosság, amelyet jámborai számára eltett vala Isten”. A bűnbocsánat gondolata, de különösen a Sátán bevonása a sófar rítusába teszi, hogy oly mély áhitattal fogadja a közösség a papot, midőn az almemoron fejét betakarja a tallisszal és ünnepélyesen, a rítus komolyságától áthatva elmondja az áldást s három csoportban (12+9+9) megfújja a kürtöt, hogy megalázza a Sátánt. Boldogan fellélegzik a rabbi úgy, mint a közösség, hogy minden megakadás nélkül, tisztán szól a sófar, és felzúg a recitatio: „Boldog a nép, amely megérti a riadót; Uram! ragyogó színed előtt hadd járjanak!” Mert ha a kürt szava megszakított, ha a hangok nem tiszták, akkor mintegy része volt e zavarban a Sátánnak, és ez előjele annak, hogy a beálló évben nagy baj: ragály, éhínség vagy üldözés éri a közösséget és megtizedeli.

Ennyi a reggeli ima befejező rítusáról, a sófar megfúvásáról. Ennek oly rendkívüli a fontossága a Kabbala hatása alatt felnevelt laikus zsidóság előtt, hogy a kürt szertartás végeztéig böjtöl. Pedig a kürtünnep jellemzője, miként a Jom kippurnak az abóda (visszaemlékezés a jeruzsálemi szentély szertartására) a muszaf-ima betétje, az imákkal és reflexiókkal megszakított tizenkét: azaz három négyes csoportban megszólaló kürtészó: a *malchuóth* (isten elismerése mint a világegyetem alkotója és ura) a *zichrónoth* (emlékezés isten frigyére Izráellel és utalás Ábrahám áldozatkészségére: az akédára) és *sófaróth* (a sófar rendeltetésére és szerepe Izrael hitében). Mindezen egyes ima-szakasz után felharsan a *tekiá*, *sebárim*, *terúa*, *tekiá* és mindegyik kürtölés után szól Izrael ajkairól az ima:

„A világteremtés napja van ma; ugyan ma állítja (Isten) ítélőszéke elé teremtményeit mind; gyermekeit, szolgálait. Ha gyermekeidnek tekintesz minket, irgalmazz nekünk, mint apa fiainak; ha szolgálóknak nézel, íme rajtad csüng tekintetünk, míg meg nem kegyelmezel és napnál ragyogóbb nem lesz ítéletünk, óh félelmetes szent!” A túlzók még a délelőtti istentisztelet befejezése után újból hallgatják a sófar szavát, de minden ima és könyörgés (jehi rócaun...) nélkül. A bűn-

DR. VERŐ TAMÁS FŐRABBI A SÓFÁR HANGJÁVAL
INDÍTJA EL AZ ÉLET MENETÉ-T

bánat napjain még csak egyszer hangzik fel – a mi korunkban – a sófar, az engesztelő nap befejező imája, az ú. n. neilah után.

Az egyik magyarázat szerint a kürtészó azt jelzi, hogy a glória (sechina) a mennyekbe visszazáll, miután Izrael gyülekezeteiben időzött volt (U. o. Dávid Ha-levi megjegyzése). A Maharil (Jákob Möllin) meg egyáltalában tagadja e kürtészónak a kapcsolatát a bűnbocsánat tényével: az egy kürtészó azt jelzi, hogy az engesztelő nap estéje még nem hétköznapi, hanem ünnep. A kabbala poetikusabb: a neilah utáni tekia emlékeztesse a zsidóságot, Ézsaiás próféta jövendölésére, hogy Isten szeretetében és kegyelmében megváltja Izraelt.

A mai zsidóságban evvel végződik is a sófar szerepe az ünnepi szertartásban.

Bezzeg a talmud korában még nagy szerepe volt a sátorok ünnepének (szukkoth) utolsó napján, vízszentelőkor (jom nisszuch ha-májim vagy szimchath béth ha-soébáh). Megszólalt ekkor a sófar és trombita. Napjában a szentélyben huszonegyszer fújták meg a kürtöt: háromszor a kapu nyitáskor, kilencszer a mindennapi reggeli áldozat bemutatóskor. Ünnepen még hozzájárult kilenc kürtészó, a muszaf-imánál péntek délután felharsant hat kürtészó: az első három a munkaszünet jelzésére, a második három, hogy beesteledt, azaz hogy itt a szombat.

A néphitben a kürt szava előhírnöke lesz majd a messiásnak és a vele kapcsolatos feltámadásnak. Ezen hit alapja a próféta szava: „S leszen, ama napon belefújnak a nagy sófarba és eljönnek, akik elszéledtek Assúr földjén és akik elhagyatva éltek Egyiptom országaiban, és leborulnak Jahve előtt a szent hegyen Jeruzsálemben.

Az írás szerzője Kohlbach Bertalan rabbi a 20. század első felében élt. Ezért az írás nyelvezete kissé régies.

A cikk az eredeti írás szerkesztett, rövidített változata. Kivettük belőle a hivatkozásokat. (a Szerk.)

Miért hallgatott Mózes Jitróra?

TÓRATANULÁS SAVUOTKOR

5783 kora nyarán, erev savuot éjszakáján a mincha és mááriv ima között illetve az ünnep beállta után, a hagyományoknak megfelelően a körzet tagjai tanulással töltötték a tóraadás zarándokünnepének első óráit. A hat 15-20 perces kiselőadás egyikét Zeitler Ádám tartotta. Ezt olvashatjuk itt.

A rabbinikus hagyomány szerint Sávutkor ünnepeljük, hogy az Örökkévaló a Szináj hegyen átadta nekünk a Tórát. Meglepő lehet talán, hogy a hetikakasz címe, nem „Tóra”, „Átadás” mégcsak nem is a „A Szináj hegyen” hanem Jitró. Bölcsseink az elmúlt évszázadokban sokat gondolkodtak azon, vajon miért egy Midjanita főpapról van elnevezve az a hetiszakasz, amely talán a zsidóság történetének legfontosabb eseményét írja le.

Mi is történik ebben a hetiszakaszban? Jitró hallotta, hogy az Örökkévaló csodákat tett Mózesrel és Izráellel, és kivezette őket Egyiptomból. Midjából Mózes feleségével és fiaival együtt megérkezik az izraeliták táborába, Szináj hegyéhez. Bár Mózesnek a feleségével és gyermekeivel való újraegyesüléséről nem hallunk semmit, azonban részletes beszámolót kapunk Jitrónak a Mózesnek adott munkaszervezési tanácsairól:

Jitró (mint a történelem első management tanácsadója) azt javasolja, hogy Mózes hozzon létre egy igazságszolgáltatási rendszert, hogy enyhítse a rá nehezedő terhet, és így jobban szolgálhassa a nép valódi szükségleteit; hogy Mózes adja át az Örökkévaló tanításait, de többé ne ítélkezzen apró ügyekben, csak a legnehezebb ügyek kerüljenek Mózes elé. A cél, hogy a jogi ügyek többségével egy olyan igazságszolgáltatási rendszer foglalkozzon, amely istenfélő, derék, bölcs emberekből áll. Mózes hallgatott apósára, és végrehajtotta javaslatait, megtéve „mindazt, amit mondott”.

A hetiszakaszhoz írott kommentárok nagyjából két kérdés köré összpontosulnak:

1. Miért hallgatott Mózes Jitró tanácsára? „Mózes hallgatott apósa szavára, és mindent úgy tett, ahogyan mondta neki” (2Mózes 18:24)
2. Miért Jitró volt a tanácsok forrása? (Vagy miért nem utasította az Örökkévaló közvetlenül Mózesre arra, hogy hozzon létre egy igazságszolgáltatási rendszert?)

Tzeror Hamor (Avraham Saba, 1440-1508, Spanyolország/Portugália/Marokkó) mesterünk egy érdekes magyarázattal áll elő az első kérdésre. Azt állítja, hogy Mózes azért hallgatott Jitró tanácsára, mert „látta, hogy a tanácsa jó”. Olyannyira jó, hogy Mózes „mindent úgy tett, ahogyan mondta neki” anélkül, hogy hozzáfűzött vagy elvont volna bármit. Mindezt tette azért, mert az Jitró szavai isteni ihletésűek (ruáh hákódes) voltak. Ez megmutatja nekünk Mózes alázatát – hogy elfogadta az igazságot attól, aki kimondta, és

változtatás nélkül végrehajtotta azt. Ráadásul ez Jitró bölcsességét is bemutatja, aki felfogta azt, amit Mózes nem.”

TANULSÁGOK LEVEZETÉSE TZEROR HÁMOR KOMMENTJEIBŐL.

Ha Mózes teljes szívvel elfogadta egy kívülálló tanácsát, akkor nekünk is hajlandónak kell lennünk – a tanács forrásától függetlenül – komolyan megfontolni a javulás mellett szóló meggyőző érveket. Ralbag (Levi ben Gershon rabbi, 1288-1344, Provence) kifejezetten megfogalmazza ezt a tanulságot, kijelentve: „*Helyénvaló, ha valaki megfogadja a jó tanácsot, és elhagyja a saját megközelítését, ha az nem olyan jó. Mert valóban, Mózes, áldott emlékü tanítónk, tökéletessége és bölcsessége ellenére félretette a saját megközelítését Jitró tanácsára – mivel az jobb volt!*”.

Ráadásul Mózes megérezte, hogy Jitró tanácsa isteni ihletésű volt, ami arra utal, hogy nem izraeliták (vagy nem zsidók) is szolgálhatnak isteni ihletésű útmutatás közvetítőjeként számunkra is.

Or Hahájim (R. Hayyim ben Moshe ibn Attar, 1696-1743, Marokkó, Jeruzsálem) mesterünkben felmerül a kérdés, hogy ezt a tanácsot az Örökkévaló miért nem Mózesnek egy az egyben adja át, miért Jitrón keresztül? Ezt a választ adja: „*Nekem úgy tűnik, hogy az ok az, hogy az Örökkévaló megmutassa Izrael fiainak – ennek a nemzedéknek és minden következő nemzedéknek -, hogy a nem zsidók között is vannak megértő és éleslátó óriások. Menjetez ki, és tanuljatok Jitró éleslátásából a tanácsaiban...*”

A szándék ebben az, hogy az Örökkévaló nem azért választotta ki Izraelt, mert az ő éleslátásuk és megismerésük nagyobb volt, mint a világ nemzetéinek. Inkább a magasból jövő heszed [tisza jóság] és a pátriárkák iránti szeretetből származott a kiválasztásuk.

... Bár a nemzetek között vannak olyanok, akik bölcsesbék [mint Izrael tagjai], az Örökkévaló mégis magához hozott minket, és kiválasztott minket. És különösen [ezért] kötelességünk dicsérni az Örökkévalót jósága miatt hogy kiválasztott minket.”

TANULSÁGOK LEVEZETÉSE OR HAHÁJIM MEGJEGYZÉSEIBŐL

Or Hahájim világossá teszi azt, ami a Hámor Tzeror megjegyzésében implicit módon benne van: hogy a nemzetek között vannak bölcs emberek, akiknek éleslátására

minden nemzetnek szüksége van, a zsidóságnak pedig különösen. Míg a Hámor Tzeror az egyéni alázatra buzdít, addig Or Hahájim a nemzeti/közösségi alázatra.

Itt azt is megtanuljuk, hogy az Örökkévaló nem különleges bölcsességük vagy éleslátásuk miatt választotta ki a zsidó népet, hanem az Ő tiszta heszedje, vagyis jóindulata miatt, amiért el kell ismernünk és meg kell köszönnünk Neki – ismét a nemzeti és egyéni alázat értékét dicsérve, és elkerülve a nemzeti önhiúsra való hajlamot.

Egy teljesen másik álláspontot képvisel **Abarbanel** (Don Isaac Abarbanel, 1438-1507, Spanyolország/Portugália/Olaszország). Szerinte Jitró tanácsa sem isteni ihletésű vagy különösen éleslátó sem volt. Megjegyzi, hogy Jitró terve a bíróságokkal kétségtelenül jó, de szerinte, a tanács nyilvánvaló volt. Annyira nyilvánvaló, hogy még „*a legügyetlenebb is rájönne, hogy ostoba ötlet, hogy egy ember [Mózes] reggeltől estig álljon és ítélkezzen*” az eléje kerülő ügyekben. És mivel Mózes „a próféták mestere és a bölcsök legnagyobbika” volt, Mózesnek és az összes vénnek magának is tudnia kellett ezt a megoldást. Abarbanel (aki arról ismert, hogy megjegyzéseit kérdések felsorolásával előzi meg), azt írta:

„*Hogyan lehetséges [az], hogy Mózes és Izrael összes vénei nem vették észre, hogy a bírák kinevezése megkönnyítené Mózes terheit? Azt, hogy mindezek közül (az illusztris csoportból) senki sem jött rá, hogy olyan bírakat kellene kinevezni, akik „rátermett emberek, olyanok, akik félik az Örökkévalót? Az igazság emberei, akik gyűlölik az igazságtalan nyereséget? De Mózes hallgatott apósára, és*

végrehajtotta javaslatait, megtéve „mindazt, amit mondott.

És hogyan lehetséges [az], hogy az Örökkévaló nem tanította Mózeset egy ilyen egyszerű felismerésre, mint ez.”

Abarbanel szerint Mózes valójában maga is egy hasonló igazságszolgáltatási rendszert akart bevezetni nem sokkal a törvény átadása után néhány nappal. (Ez az értelmezés azon a véleményen alapul, hogy Jitró még a Tóra átadása előtt érkezett.) Mindazonáltal Mózes, hogy tisztelettel és becsülettel bánjon Jitróval, nem árulta el Jitrónak, hogy neki (Mózesnek) már eszébe jutott egy igazságszolgáltatási rendszer létrehozásának ötlete.

TANULSÁGOK LEVONÁSA ABARBANEL MEGJEGYZÉSEIBŐL

Időnként talán vissza kellene tartanunk bizonyos információkat egy másik személy becsületének érdekében. Mózes megtisztelte Jitrót azzal, hogy beleegyezett a terve megvalósításába, inkább nem árulta el, hogy ő maga is ugyanerre a tervre gondolt.

Az, hogy Mózes visszatartotta az információt, az alázatlanságáról is beszél, mivel önzetlenül hagyta, hogy egy másiknak adják meg a dicsőséget egy olyan tervért, amelyet ő akart megvalósítani.

Bár az általunk vizsgált kommentátorok különböző nézőpontból válaszoltak a kérdéseinkre, és időnként nem értettek egyet, úgy tűnik, van bennük valami közös: az alázat kiemelése, sőt dicsőítése, legyen szó akár személyes, akár nemzeti szintről.

Zeitler Ádám

SÁVUOT A "ZSENGÉK" ÜNNEPE IS

HOLOKAUSZT

Egy kevésbé ismert budapesti holokauszt megemlékezés

RÁKOSMENTE

A nyári időszakban minden évben a mártír ünnepségek időszakát éljük, hetente több helyszínen emlékezünk meg a soában elpusztított zsidó honfitársainkról, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy zsidónak születtek. Ezért kellett mártírhaltáit halniuk. A világon hat millió, közülük 600 ezer magyar zsidó meggyilkolására emlékezünk. Ők elsősorban a vidéken élő zsidóság részét képezték.

A budapesti zsidóság nagy része gettóban vészelte át a soá borzalmas időszakát és élte túl ezt az időszakot. Gyakran nem is jut eszünkbe, hogy ez elsősorban csak a belső kerületekben élő zsidókra vonatkozik.

A rákosmenti településeken (Rákoshegyen, Rákoskeresztúron, Rákosligetén, Rákoskerten, Rákoscsabán) élő zsidó emberek száma településenként általában nem haladta meg egy-egy településen az 500 főt. Ők éltek a maguk vallási életét imaházukban, zsinagógájukban, önálló temetőjük, szent egyleteik (chevra kadisa) közreműködésével. Nagy részüket a gettóból haláltáborokba küldték, s csak nagyon kis számban tértek vissza.

A hazatért néhány rákoshegyi zsidó újjáalakította a hitközségüket, rendbe hozta az 1920-as években épült szép, két tornyú zsinagógájukat, s így vallásgyakorlásra alkalmassá tették azt. A hitközség azonban 1948-ban megszűnt, amelynek egyik oka lehetett a kisszámú vallásos ember, másrészt azonban a vallás nyilvános gyakorlásának tilalma. A zsinagóga épületét a 1960-as években adták át a Magyar Tudományos Akadémiának, amelytől az 1990-es években vette meg a Baptista gyülekezet. Ők rendbe hozták és a mai napig működtetik azt. Örölnünk kell annak is, hogy ma vallási célra használják az egykori zsinagógát. Az országban a legtöbb korábbi zsinagóga épülete raktár, bútóráruhá, jobb esetben kulturális célú épületként működik.

Rákoshegyen létezik egy másik épület is, amelynél megemlékezést tartanak minden évben, így 2023-ban már tizenhetedszer: ez a Fuchs kastély. Ez az épület is szomorú történelmi szerepe miatt jelentős emlék: 1944-ben gettóvá alakították ezt a helyet, ahonnan június 8-án aszói és gödöllői zsidó családokkal együtt a rákosmentieket is Auschwitzba szállították.

A MAZSIHISZ, bár anyagi lehetőségei nagyon korlátozottak, kötelességének érzi, hogy a korábban működő közösségeknek és azok épületeinek emlékét más zsidó szervezetekkel, egyesületekkel együtt megőrizze. Köszönettel tartozunk a Wallenberg egyesületnek, amely felvállalja a

küldetést, és szervezésében a MAZSIHISZ képviselőjének jelenlétében 2023. június 8-án emléktáblát avattak az egykori zsinagóga falán, s megkoszorúzták a kastély falán lévő, Kiss György rákosmenti szobrászművész, a holokausztot idéző emléktábláját.

Ezzel is mindazokra a zsidó honfitársainkra és elődeikre emlékezünk, akik nem lehetnek itt velünk.

Várnai György

HORVÁTH GÁBOR, A BUDAPEST FŐVÁROS XVII. KERÜLETI POLGÁRMESTER BESZÉDE:

Tisztelt Emlékező Közösség! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mi mindannyian, akik most összegyűltünk, emlékezünk Budapest, s benne városunk, Rákosmente történelmének egyik legtragikusabb, legszomorúbb időszakára.

Mi mindannyian, akik most összegyűltünk, tudjuk, hogy ami 1944-ben történt, az nemcsak egy nép sorsdráma, hanem gyalázata a magyar történelemnek is.

Mi mindannyian, akik most összegyűltünk, bízunk abban, hogy a történelem nem fogja ismételni önmagát.

Emlékezni – kötelességünk! S ezzel együtt kell, hogy járjon közös múltunk megismerése. Nekünk mindig azt kell keresnünk, ami összeköt, ami egybetart bennünket, nem pedig azt, ami szétválaszt.

Beszélni róla – feladatunk! Nem térhetünk ki előle, nem lehet álságos mosollyal arcunkon letudni az egészet, mert e tragédia közös, mert ez a tragédia mindannyiunké. Mint ahogy mindannyiunké a fájdalom is!

Ezzel a megemlékezéssel is azt kívánjuk jelezni mindenkinek, hogy múltunk, jelenünk és jövőnk közös, hogy együtt vagyunk jóban-rosszban, mert együtt élünk itt, a Kárpát-medencében – ez az életünk.

Rákosmente polgármestereként ezért is örültem ennek a kezdeményezésnek, és támogattam – mind fizikai-anyagi, mind pedig lelki-szellemi formában – az emléktábla-állítás gondolatát.

Legyen ez a tábla a maga nyers, kőbe vésett formájában az elszenvedett, közös tragédia örök mementójává!

RÉSZLETEK NEMESHEGYI DÁVID BAPTISTA LELKIPÁSZTOR BESZÉDÉBŐL:

1944. június 8-án, a héber naptár szerint 5704. sziván hónap 17-én hurcolták el a rákosmenti zsidóságot. Abban az évben június 8. csütörtökre esett csakúgy, mint idén. Az elhurcolás hetében a zsinagógai olvasási rend szerint az arra a hétre kijelölt szakasz, *parasat ha-savua* Mózes 5 könyvéből a *Behaalótkhá* nevű hetiszakasz (4Mózes 8-12) volt, a mellé rendelt *haftara*, prófétai szakasz pedig Zakariás könyve 2:14 – 4:7. 1944. június 10-én sábesz napján, sziván hónap 19-én ezeket a bibliai szakaszokat kellett volna felolvasni itt ebben a zsinagógában, azonban erre már nem került sor.

Itt hadd idézzek az említett tórai szakaszból:

*Valamennyi elsőszülött helyett a lévítákat választottam ki magamnak Izráel fiai közül,
és Izráel fiai közül a lévítákat adományként Áronnak és fiainak adtam,
hogy Izráel fiai helyett ők végezzék a szolgálatot a kijelentés sátránál.*

Szerezzenek engesztelést Izráel fiaiért, hogy ne sújtsa csapás Izráel fiait, ha a szentélyhez közelednek.”
(4Mózes 8:18-19)

A Rákosmentéről elhurcolt zsidó lakosok döntő többségének, köztük ezen zsinagóga híveinek, illetve szent könyveiknek tragikusan ez a sors jutott: halál és tűz.

A rabbinikus értelmezés ugyanakkor azt is megmutatja: az Örökkévaló szemében az Ő híveinek az élete és a halála nagyon drága, ugyanolyan értékes, mint isteni szavát, kinyilatkoztatását tartalmazó Tóra-tekerces.

Mozduljunk el az akkori zsidó közösségtől magunk, a többségi magyar társadalom felé. Fontos a felelősségvállalás azért, ami történt, mert keresztény országban történtek ezek az események 1944-ben és az azt megelőző években. Német kezdeményezésre és parancsra, de döntő többségében magyar és legalábbis nevükben keresztény állampolgárok lelkes és hatékony segítségével valósult meg a deportálások. Hosszú évszázadok eseményei, reakciói készítettek elő ezeket az eseményeket a többségi, nevükben keresztény társadalom részéről.

Évezredes és egyetemes tanulság, mely a magyar társadalomban az 1940-es évekre és az azt megelőző évtizedekre is igaz volt: gazdasági nehézségben mindig könnyebb a társadalom egyes csoportjait egymás ellen hangolni, egymás ellen uszítani, mint felelősen kormányozni.

Milyen feladataink vannak 2023-ban, az emléktábla-avatásakor? Itt elsősorban magunkra, rákoshegyi baptistákra gondolok, akik 1997 óta átmenetileg vendégeskedünk ebben az imaházban. Tágabban értelmez-

RÁKOSHEGYI ZSINAGÓGA

ve pedig a magyar keresztény egyházak és társadalom feladataira is utalok a következőkben:

Feladatunk a kapcsolatok rendezése zsidó honfitársainkkal, az áldozatok leszármazottaival, amennyire rajtunk áll. Feladatunk az áldozatok emlékének ápolása.

Feladatunk értő figyélssel, csöndben meghallgatni, okoskodás nélkül odafigyelni az elbeszélésekre, a tragikus események elmondására. Szabó Tiborné XVII. kerületi önkormányzati képviselőnk segítségével 2020 augusztusában ezért hívtuk meg gyülekezetünkbe fiataljaink közé az egyik utolsó rákoshegyi túlélőt, Lászlóné Éva nénit.

Feladatunk harmadsorban a tanítás: tanítani beszélgetéssel, prédikációval, előadásokkal. Például tanítani a megértést: mi fájhat a másik félnek? Egyetlen konkrét példát hadd említsek. Az Osztrák-Magyar Monarchia a magyar történelem egyik legerősebb, legjobban fejlődő korszaka volt, többek között nekünk, magyar baptistáknak is. Méltatlanul kevés szó esik azonban arról, hogy a magyar zsidók létszáma kellett ahhoz a kicsiny magyar nemzetiségi többséghez, amely a Monarchia megalakítását, majd az azt követő gazdasági és kulturális fejlődést lehetővé tette. Ezek után, a magyar zsidók elköteleződése után következett be zsidó honfitársaink elárulása és kiszolgáltatása a náci erőknél.

Végül pedig feladatunk gonosz időkben aktívan közbe lépni, fellépni a gonosszal szemben. Tanárom, Turán Tamás

hebraista által javasolt igevers került fel a most avatandó emléktáblára. Ez így szól: *Többé nem rejtem el arcámat előlük...* (Ezékiel 39:29) Ki mondja ezt? Ki nem rejti el az arcát? Ha az igevers teljes mondanivalóját tekintjük, akkor az egyszerű értelelem szerint Isten az, aki nem rejti el az Ő arcát.

Ez pedig megfordítása a néhány verssel korábban olvasható isteni arc-elrejtésnek (Ezékiel 39:23-24) Ha tehát Isten az alany, akkor ez a mondat, „nem rejtem el többé arcomat tőlük” a remény, a várokozás, az ígélet beteljesedésének a hangja.

Ha azonban önmagában nézzük ezt a fél mondatot, akkor más alanya is lehet az ígéletnek, más hangsúllyal: Izrael tragédiájának emberi szemlélője az, aki megígéri, hogy többé nem fogja passzívan elrejtetni az ő arcát. Ha az eseményeket szemlélő ember az alany, akkor az meghívás a feladatra: mi nem rejtjük el az arcunkat azok elől, nem hagyjuk cserben azokat, akiket igazságtalanul elhurcolnak.

Feladatunk ma tehát az is, hogy ne fordítsuk el az arcunkat igazságtalanság láttán. Ne csak a tábla-avatással tartuk tiszteletben az ártatlanul elhurcoltak és meggyilkoltak emlékét, hanem azzal is, hogy hasonló helyzetben mi is kiállunk az ártatlanul üldözöttek mellett. Erre nagy szükségünk lesz az előttünk álló időkben is.

Az 1944. júniusi elhurcolás hetének Tóra-szakaszával, *Behaalótká* hetiszakasszal kezdtem gondolataimat, engedjék meg, hogy ide térjek vissza zárásként. Az emléktáblára szánt bibliai igevers keresésekor bennem az a megdöbbenés volt: hogyan történhetett meg ez az iszonyat? Turán Tamás erre azt mondta: ez igaz és érthető reakció, ugyanakkor az emlékezéskor a remény hangjá-

nak is helye van. Ez vezette őt is a megfelelő igezsakasz keresésekor. Van helye a remény hangjának tehát akkor, amikor az iszonyatra emlékezünk.

EMLÉKTÁBLA

HOLOKAUSZT

Dr. Zinner Tibor: Utolsó vonat

„1944 június 3.: Mint utolsó transzport hagyjuk el a gettót, mely oly sok izgalmat, szenvedést és nyugtalanságot okozott lelkünkben. Már kora reggel kihajtanak marcona csendőreink lakásainkból és összeterelnek bennünket, vagy 3000 lelket az elhagyott Bettelheim Samu és Gyula udvarra és a Polgári tiszthelyettes udvarára minden batyunkkal együtt. Óriási a hőség, nagy az izgalom, még a vízhozást is nehezen engedélyezték. Ez után jön a motozás a Bettelheim Mariék udvarán. A főhóhér Varró úr, a hírhedt nyomozó. Tisztán pofára megy, pénz és cigaretta miatt szörnyen elvertek pár embert, a gumibot ugyancsak dolgozott. Egyes nőket bevisznek az uccai szobába és ott Éva kosztümben csendőrök motozzák át a legszemérmet-

lenebb módon, a nőkbe még bele is nyúlnak. Többek között Hollónéval és Fuchs Mártával is megcsinálták ezt az aljas eljárást. Az ablak persze nincs lefüggönyözve és így mi mindezt látjuk. A német Gestapo megjelenik és legalább is úgy tesz, hogy magyar pribék társait lenézi, de ő más utasítást nem adhat nekik.

A nap egyre forróban tűz, végre 1 óra felé elkészül az utolsó magyar fosztogatás és megindul a kilométeres menet a delta felé. Az utcák kihaltak, embert a csendőrök sehol ki nem engednek, az ablakok be vannak zárva és függönyözve, úgy néz ki az egész, mint egy nagy temetés. Szörnyen tűz a nap, rajtam az átmeneti kabátom, a tele hátizsák, a kenyérszák, a műszeres és gyógyyszeres táskám

és a takaróm. Azt hiszem, hogy 1½ kilométeres útnak sohasem lesz vége. Böském szegény szótlánul, zokszó nélkül jön mellettem. Erzsike a kis kocsit tolja, Andriskát pedig az egyetlen megértő árja fiú, Bernáth Elemér hozza ki az állomásig, Jociról csurog veríték. Végre elérjük a deltát – a réten egy kis pihenő, szegény Garai már alig piheg, Rudi és Anna holt fáradtak; a város által nyújtott víz a locsoló autóból meleg és benzinszagú, de azért isszák. 4 óra felé bewaggoníroznak 70–75 embert egy waggonba, névsor nincs, rinfura visznek – rossz ómen. Én a feleségemmel a betegszállító részlegbe kerülök. Velünk van anyám, anyósom, Malvin, Stern dr.-né, úgy hogy csak 24-en vagyunk Blau dr. és a feleségével együtt. 6-kor lezárják a waggont és másnap reggel elindul a vonat velünk Kassa felé. A kíséző csendőrök udvariasak, csak folyton pénzt kérnek, és nem hiszik el, hogy nálunk már semmi sincs. Délfelé Kassán vagyunk, ott a németek beszéd kíséretében átvesznek és kijelentik, hogy munkára visznek és amilyen lesz a munkánk, olyan lesz az ellátásunk. Ez megnyugtató, ha annyi öreg és tehetetlen beteg nem lenne velünk. Estefelé Eperjesen vagyunk, tehát Orló felé visznek. Hajnalban Neu Sandezben ébrednek, mérlegelve a helyzetet, mindenki alszik, feleségemet kérem, hogy ne vágjunk neki ilyen öreg fejjel a bizonytalan szenvedésnek, van 20 drb. 5% morfi-um phiolám, befecskendezem, szépen elalszunk, és azt se tudják, hogy mi történt velünk. Szegény, aki eddig oly elhatározott volt, szörnyen sírni kezdett, hogy gyermekünket szeretné még látni, és erre az utolsó lépésre még mindig ráérünk, levett a lábamról. A leláncolt waggon ablakából is gyönyörködtem a lengyel Kárpátokban, elnéztem a németek óriási vasút építkezését és gigászi erőlködését. Tarnov és Krakóban is elszörnyülködtem, hogy ennek sohasem lesz vége. Délután 4 felé megjöttünk Auschwitzba, de az állomásra nem toltak be csak 7 óra után, közben egy bécsi internált a kórházból a waggonban felakasztotta magát, Blauval nagy nehezen életre hoztuk. A Scharführer, aki a transzportot vezette velem egész úton megkülönböztetett

udvariasan bánt. Andriskának még a sajátjából forró csésze kávé is hozott.”

Dr. Zinner Tibor

(felolvasta a nagyapja naplójából 2023.06.01-én a mártír-ünnepség alkalmából Slovensko Nova Mesto-ban, ahonnan a 4 transzportot, összesen a sátoraljaújhelyi és környékbeli 15.000 zsidót útnak indították 1944 májusában-júniusában Auschwitz felé)

AZ 1944. MÁJUS 16-JÚNIUS 4 KÖZÖTT DEPORTÁLT ZEMPLÉN VÁRMEGYE ÉS SÁTORALJAÚJHELYI ZSIDÓK EMLÉKÉRE

HOLOKAUSZT

Már csak egy év van hátra

ZSIDÓK GYŐRI GYÖKEREI: VILÁGTALÁLKOZÓ ÉS DIÁKVETÉLKEDŐ, GYŐR, 2024. JÚLIUS 4-7

A Zsidók Győri Gyökerei elnevezésű, civil kezdeményezésre létesített alapítvány, melynek alapcélkitűzése Győr és környéke zsidó múltjának és jelenének széleskörű megismertetése, 2024. július 4-7 között Győrben Világtalálkozót

szervez a Holokauszt túlélők leszármazottai számára a helyi zsidó lakosság Auschwitzba történt 1944-es deportálásának és nagy többségük meggyilkolásának 80. évfordulója alkalmából.

Köztudott, hogy az egykor jelentős, közel 5000 fős győri zsidó közösség jeles tagjai a 19. század végén és a 20. század első felében kiemelkedően hozzájárultak a modern város kialakulásához elsősorban ipari és a kereskedelmi tevékenységükkel. A Győrhöz kapcsolódó, zsidó származású, kiemelkedő személyiségekre néhány példa: Polgár Sándor, botanikus; Riesz Frigyes és Riesz Marcel matematikusok; Kovács Margit, keramikus; Baumhorn Lipót és Kozma Lajos építészek; Winkler Dezső, járműkonstruktor; Léderer Ágoston, Gestetner Dávid (a közeli Csornáról), Schmidl Lázár gazdasági vállalkozók; Erdély Ernő, közéleti szereplő, tűzoltó parancsnok; Österreicher Emil, sport manager; Róth Emil, főrabbi.

A Világtalálkozó előkészületeinek fontos eleme az „Az ő sorsuk, a mi történelmünk” elnevezésű, a zsidóság helytörténetéről szóló diákpályázat. A versenyre kilenc győri és környékbeli középiskolából tizennyolc, egyenként három fős diákcsapat nevezett be. A csapatok előkészületeiket már megkezdték. A szeptemberben induló félév döntő jelentőségű lesz, hiszen a kutatási és művészeti munkák leadási határideje 2023. december 31. Az iskolák történelemtanárai és külső szakemberek segítő kezét adnak a diákok munkájához.

Mára lényegében körvonalazódtak a találkozó legfőbb keretei, programja, pontos győri helyszínei és az egyes események fontosabb tartalmi vonatkozásai. Ezek az aktuális helyzetnek megfelelően láthatók a jewishgyor.org/

honlapon.

Sikerrel halad a Győrben és máshol, többek közt külföldön élő, győri gyökerekkel rendelkező leszármazottak új, virtuális közösségének az építése a honlap és egy Facebook csoportunk körül. E közösség aktív részvételével rohamosan gazdagodik a honlap tartalma, például családtörténetekkel, a győri zsidóság emlékeihez kapcsolódó anyagokkal, rokon linkek gyűjteményével. A közösség számos tagja tevékeny részt vállal magában a szervezésben is.

Előzetes felmérés szerint a 2024-re tervezett találkozón mintegy 150-200 hazai és külföldi vendég vesz részt. A kölcsönös megértés, megbecsülés, tisztelet és tolerancia jegyében a szervezők a helyi nagyközönség képviselőinek a részvételére is számítanak. Egyszóval, a konkrét tervek készen állnak, azonban az ezek megvalósításához szükséges források még csak kis mértékben állnak rendelkezésre. Feltétlen szükség van további egyéni adományokra és jelentősebb intézményi (vállalati, állami), pénzügyi támogatásra. A szervezők folyamatosan keresik a lehetőségeket, pályáznak, de igazán megnyugtató pénzügyi alapot még nem sikerült teremteni. Adomány oldal: jewishgyor.org/adomany/

*Krausz Péter
a Szervező Bizottság elnöke*

HOLOKAUSZT

Testület az emlékek ápolására

A Hírmondó előző, 5783. évi tavaszi számában beszámoltunk arról, hogy International Auschwitz Council (IAC) boardjának feladata az egykori auschwitzi koncentrációs tábor és Múzeum működésének nemzetközi felügyelete. A Board, amely magyar képviselőjének az európai, benne kiemelten a magyarországi zsidóság áldozataira való méltó emlékezést kell segítenie, ez év júniusában is ülést tartott (félévente vannak ülések). A board tagjai között van Colett Avital, Izrael egykori nagykövete, Ronald S. Lauder, a ZSVK elnöke, Marian Turski, 96 éves auschwitzi túlélő tudós, Dani Dayan, a Yad Vasem elnöke – meg még sokan mások. Erős nemzetközi csapat.

Programjukban mindig szerepel más múzeumok és/vagy emlékhelyek felkeresése és a félévente megtartott board ülés. Most a program a II. Világháború Múzeumában kezdődött. Gdansk városának nagyvonalú támogatásával és kormányzati segítséggel építették fel Lengyelország egyik legnagyobb múzeumát. A Múzeum kiállítóterei ösz-

szesen 5.000 m²-en (!) helyezkednek el, így a sok ezer tárgy mellett komplett háborús utcarészletek is megjelennek benne. Az olasz, a japán fasizmus, a német nácizmus és a szovjet kommunizmus diktatúráitól indul ki a tematikusan jól felépített anyag, benne Lengyelország elfoglalásától a lengyel zsidók holokausztján át az ellenállásig.

Auschwitz olyan szimbólummá vált, amire vigyázni kell, amit meg kell őrizni. A board megerősítette, az emlékezéseket személyessé kell tenni, ne kizárólag milliók rettenetes haláláról beszéljünk. Másik fontos gondolat, hogy az IAC-nek figyelnie kell a holokauszt más emlékhelyeire is Lengyelországban. Ennek jegyében került sor másnap Stutthof egykori lágerében lévő emlékhely és múzeum felkeresésére.

Auschwitz működését úgy kell a lengyel vezetőknek irányítaniuk, hogy az emlékezés méltóságát meg lehessen tartani. A board állást foglalt az ellen, hogy az egykori tábor mellett önkormányzati engedéllyel közvetlenül egy

fagylaltozót létesítettek, ahol vidám gyerekzsivaj nehezíti az elmélyült emlékezést. A tábor közvetlen környezetére a jövőben figyelnie kell a Múzeum managementjének.

Másik határozatunk a lengyelországi emlékezetkultúra kapcsán született. A board kiállt a különböző vélemények ütköztetésének fontossága mellett. Az akadémiai vitákat nem lenne szabad kívülről gátolni, vagy akár szabályozni. Lengyel barátaink – megszállt országgént – ugyanis nem kívánnak semmilyen felelősséget vállalni a holokausztban történetért.

A magyar kormány tagjai sorra megtették ezt. A lengyel barátaink egy különbségre hívták fel azonban a figyelmünket: Magyarország kollaborált a német hatalommal, kormánya együttműködött velük, míg Lengyelországnak soha nem volt kollaboráló kormánya (mint tudjuk, emigráltak) és Londonban alakítottak emigráns kormányt.

Az auschwitzi múzeumról néhány szót:

- 1,7 millió látogatót fogadtak az elmúlt évben (a Covid előtt ennél nagyobb volt a látogatottság)
- March of the Living rendkívül fontos alkalom, szoros együttműködésben zajlik
- bevételeik forrása cca 1/3 saját, 1/3 EU és donorok, illetve 1/3 kormánytámogatás
- kiemelt szerepet szánunk a konferenciák szervezésének, az oktatásnak

- új fogadórészt építettek, mert a nagyobb létszámú csoportokat nem tudták kezelni. Ezt június 15-én nyitották meg.
- megújították az ún. Polish blokkot
- az orosz részt (állítólag nem ideológiai okokból) bezárták, mert az oroszok nem voltak hajlandóak fizetni a megállapodott díjat.

Stutthof koncentrációs táborának helyszínén a múzeum 2016-ban újult meg. 120 hektáros volt a tábor, a látogatók létszáma nő. 1939-ben első koncentrációs táborként nyitották meg, aminek 39 altábora is volt főleg kelet-Lengyelországban. Marian Tursky azon elmélkedett, hogyan tudtak jó apák, szerető szülők tömeggyilkos bűnözőkké válni. A rengeteg borzalom emlékeinek megtekintését követően a szomszédos háború képeit látva autentikus kérdése megválaszolatlan maradt.

Az IAC boardja részt vett azon a megemlékezésen, ahol a Gdanskból utolsónak elmenekített 130 gyermekre és a városban maradt sok ezer gyermekáldozatra emlékezünk. A rendezvényen a város polgármestere is ott volt.

(az írást a MAZSIHISZ korábbi elnöke, Heisler András készítette, akit személyében kért fel Lengyelország miniszterelnöke a Bizottságban való részvételre)

IZRAEL

Jom Háácmáut, Izrael 75. függetlenségi napja, 5783

MOZAIKOK

A régi mondás úgy tartja, a „cseppben benne van a tenger”. Szabadjon e gondolatot kiegészíteni, kiszélesíteni: „mozaiktöredékben is benne van maga a kép”,

Kis „mozaikokat” elevenítek fel.

Ezekből kirajzolódik a polgári időszámítás szerint 2023-ban, a zsidó naptár számítása szerint 5783-ban az a kép, ahogy látom Izrael Államát.

Húsz éve, 2003-ban egy fiatal, tragikus sorsú ember, Ilán Rámon, az űrbe szállt. Ő volt Izrael első asztronautája. Felülről az űrből, amikor lenézett a nagy sűrűségbe, látott egy zöldellő, hatalmas „oázist”, ahol minden virágzott. Megkérdezte társaitól, akik járatosak voltak a galaktika kutatásban, hogy mi az a világítóan, áldóan a magasságig hatoló zöld szín, azt válaszolták, amit ott lent a sűrűben látsz, az Izrael.

Mozaiktöredék csupán?

Szirénahang és egy perc néma felállás, emlékezés a holocaustra, emlékezés az elmúlt évtizedek tragikus hőseire, hősi halottaira, ez Izrael.

Ha örömtüzeket, tűzijátékot látsz, az is Izrael.

Hogyha elmész a Jád Vá-Sém múzeumba, ahol történelmi szörnyűségek sokaságát eleveníti fel a modern tudomány, majd elhagyva a borzalmak és emlékek e fájó világát, onnan kilépve kitérülök elé a csodálatos színben pompázó Jeruzsálem, igen ez Izrael.

A legújabb beszédes statisztikai adatok szerint, kilencmillió hétszáz ezer lakosa van Izraelnek. Zsidók és arabok. Igen ez Izrael.

Tóra tanulás Jeruzsálemtől Bné Berákiig, világi tudományok Jeruzsálemtől Haifaig, a negevi Ben Gurion Egyetem-től a Bár Ilánig, a Techniontól a Nobel díjig, igen ez Izrael.

Ha a héber nyelvet hallod a maga zeneiségében, harsány mivoltában, jókedvében, igen ez Izrael. Ha kibucba mész és látod ezeket a küzdő embereket, átszöve a modern kor innovációjával, és mindenütt sok-sok gyermeket, igen ez is Izrael.

A modern zsidó költészet legnagyobb alakja, Haim Nachman Bialik látta a világ különböző helyein szétszórva elhelyezkedő jesivákat, ahol hajnaltól késő estig tanultak. Így ír:

*„...S elgondolom, mily hatalmas a mag,
Mely rejtve él az átkozott talajban,
Érne a napnak egy sugara csak,
S belőle mennyi áldásunk fakadna!*

*Mennyi dús kéve hullana alá,
Ha egy új szellő, mire lelkelem vágyik,
Egyengetné és kisimítaná
Az élet ösvényét a jesiváig...”
(Patai József fordítása)*

Zera Kodes, e „szent mag” kikelt. A polgári időszámítás szerint 1948-ban, Jom Háácmáut napján függetlenné lett a modern zsidó állam. Szerzte a világon nagyhatalmak és kis országok biztosították szimpátiájukról a zsidó államot. Az elmúlt 75 esztendőben rügy fakadt a mag helyén. Úgy is mondhatnám: megmaradt a mag, és rügy is lett a fán. A Szentföldön, Izrael Államában, a zsidó világ központjában és szívében, együtt van az ókori szellemiség és a modern kor minden egyes csodája. Komputertechnika, mesterséges intelligencia, világszínvonalú mezőgazdaság, kibuc, mosáv, csúcstechnológia, mind-mind azonos Izraellel. Könyvtárak – nemcsak nyilvánosak, hanem magánkönyvtárak – ez is Izrael.

Megérinted a Siratófalat és érzel valamit a Végtelenből, ha a Kotel közelében az Örökkévaló közelségét érzed, igen ez Izrael.

Amikor repülőgéppel szállsz oda, és a tengeri út után meglátsz egy virágzó területet, és hogy autófolyamok áramlanak az autópályákon mindenütt mélyen alattad, igen ez Izrael.

Önvédelmi háborúkról hallasz és beszélsz rokonnal, barátal, testvérrel, aki nemcsak a holocaust éveit élte át, hanem az elmúlt háborúkat is, igen ez Izrael.

Aki a közösségünkben élsz, és kiejted a szót, ami alig három-négy évtizede ebben az országban még tilos volt, ám beszéltél arról, amiről nem volt szabad, s kimondtad azt, amit mindannyian éreztünk, akkor tudtuk, hogy a gondolat közepén ott áll Izrael. Akkor csak suttogva szóltunk róla, csak lelkünk mélyén pezsgett a szó, amikor még gondolkodni is tilos volt.

Amikor imádkozunk, és imádságunk nyelvében visszanyúlunk a múltba, azt mondjuk, ez: Izrael. Amikor látjuk a fejlődést, és a feszültséget, a terrorcselekményeket, s a másik oldalon az örömet a szombati áhítat lélek-andalító magányában, amikor látjuk izraeli testvéreinket, ahogy küzdenek a jelenért, a holnapért, mindannyiunkért, azt mondjuk, igen ez Izrael.

Amikor látod a mosolygós tekintetet és a fáradt, redőzött homlokot, amikor látod az örömet és látod a mindennapok gondját, igen ez Izrael.

Közel-Kelet és demokrácia, mondhatnánk a Közel-Kelet egyetlen demokráciája, ez Izrael.

Alig néhány emberöltővel ezelőtt még titokban hallgattad az izraeli rádió, a Kol Jisráél magyar nyelvű adását. Manapság nézheted az interneten az Izraeli Televíziót, s lassan nem is csodálkozol, hogy, nem is olyan rég, immáron harmadszor e rövid néhány évtized alatt, a Maccabi Tel-Aviv kosárlabda csapata „végig veri” Európát, és kivívja a Bajnokcsapatok Európa Kupája győzelmet.

2023 márciusában aranyérmet nyertek az izraeli műúszók a világbajnokságon, igen, ez is Izrael. Apropos, sport. Amikor e sorokat írom, 2023 júniusában, az U20-as labdarúgók harmadikok lettek – a brazilokat kiejtve – az argentinai világbajnokságon.

Amikor elesett embert látsz, és figyeled a megértő tekintetet, amikor nem ismered azt a szót, hogy kiközösítés, hanem azt vallod, befogadás, amikor azt látod, hogy szeretet és azt hallod, hogy tolerancia és elfogadod a másságot, igen ez Izrael.

Amikor tüntetéseken százezrek állnak ki jogaikért, amikor kaftános ember robog az elektromos meghajtású rolleren, igen ez Izrael. Amikor vitától zeng a Kneszet, amikor földrengésekkel sújtott területen török gyerekek életét mentik meg, amikor etióp gyökerekkel, de héber öntudattal megáldott „csokilány” nyeri a helyi szépségversenyt, igen ez Izrael.

Amikor WhatsApp-ot, vagy wase-t használ, amikor koktél paradicsomot fogyasztasz, amikor csöpögtető rendszerek áztatják a sivatagi földet -csak néhányat emeljek ki az ereci világszabadalmak közül-, igen ez is Izrael.

„Vaskupola”, vagy a közép hatótávolságú „Dávid parittyája”, avagy a 2500 km hatótávolságú – „Chéc” (Nyíl) elnevezésű csúcstechnológias védelmi rendszerek, ez is Izrael.

Ezek védik az Ország határait, s milliók életét!

Amikor – alig néhány héttel ezelőtt – szorongva szorítottad magadhoz unokádat, mert több mint 1500 rakéta hullott a Szentföld felé, ez is Izrael.

OÁZIS, EILÁT MELLETT

Amikor imáinkban ott járunk, és amikor először betettük a Siratófalnál a *kvitliket*, az üzenő cédulákat, valami olyasmit éreztünk, ami egyedi és megismételhetetlen, igen ez

Izrael.

Magyarországon élsz, a te jogod és lehetőség. Becsületesen élni, dolgozni a szülőföldeden. Imáidban, vagy tetteidben ott van Izrael. A lehetőség, amely mindannyiunk számára adott.

Hogyan fogalmazták ezt meg a Függetlenségi Nyilatkozat alkotói?

Hadd idézzek ebből:

„Izrael prófétáinak szellemében a szabadság, jog és béke ideáljait tekinti léte alapjának. Egyenlő társadalmi és politikai jogokat biztosít minden polgárának vallásra, nemzetiségre és nemre való tekintet nélkül. Gondoskodik a vallási, lelkiismereti, nyelvi és művelődési szabadság fenntartásáról. Védelemben részesíti valamennyi vallás szent helyeit, és betartja az Egyesült Nemzetek alapokmányában lefektetett elveket.”

Mindazokat, akik szent célként maguk elé helyezték ezen elveket – az elmúlt 75 esztendő alatt – többször akarták a tengerbe szorítani. De e nép, mint annyiszor más alkalommal a történelemben, a megpróbáltatások viharából, reménységgel került ki. Vallotta és vallja:

עם ישראל חי

„Izrael népe él és élni fog!”

Az ősi áldást mondtuk el: Báruch...sehechejānu...!

„Legyen áldott az Örökkévaló a Világ Alkotója, aki életben tartott bennünket, aki megtartott bennünket és engedte számunkra, hogy megérjük a mai napot!”

Schöner Alfréd

INTÉZMÉNYEINK

A Budapesti Zsidó Hitközség programja

A BZSH EGYIK, AZ AZÓTA MEGVÁLASZTOTT ELNÖKJELÖLTJÉNEK PROGRAMBESZÉDE

Tisztelt Közgyűlés, kedves Barátaim!

Megtiszteltetésnek érzem, hogy négy esztendő elnöki szolgálat után ismét jelölést kaptam a budapesti neológ zsidóság, Közép-Kelet-Európa legnagyobb hitközségének a vezetésére.

Ehelyütt is jelzem, hogy a jelölést tisztelettel és köszönettel elfogadom.

Mik a terveim, mi az elnöki programom a BZSH 2023–2027-es választási ciklusára?

Elképzelhető lenne titeket színes, szagos, projektoros prezentációval. Ígérhetnék szép dolgokat mindenkinek, amit hallani szeretne. Keserű nosztalgiával emlékezhetnék régi, szép időkre, hogy micsoda pezsgő zsidó élet volt itt az 1900-es évek elején, milyen sokan voltunk, hogy elfogadtak minket, mennyi mindent köszönhetnek a zsidóknak.

De ez nem én vagyok.

Nem szeretek ígérgetni, nem szeretek hitegetni, a múltunkra ugyan büszke vagyok, de a jelenünk és a jövőnk érdekel. Lehet, nem leszek népszerű, de a valóság igen szomorú.

Megosztottak vagyunk, folyamatos békétlenség van körülöttünk, forrásaink a működéshez elegendők, de komoly fejlesztéseket, beruházásokat nem tudunk évek óta elvégezni.

Hogy csak a számomra fontos, két területet említsem, ilyen a szociális otthonunk és a központi Kozma utcai temetőnk ravatalozója, valamint melléképületeinek és környezetének állapota.

Ezek sok milliárdos forrásigényű beruházások, melyet állami segítség nélkül soha nem fogunk tudni megvalósítani.

Az állam támogatja az egyházakat. Normalizálni kell kapcsolatunkat a mindenkor kormányzattal, hogy számoljunk egyházunkkal és hitközségünkkel.

Tekintsenek minket kiszámítható partnernek, és a mindenkor költségvetési kereteik adta lehetőségeik között biztosítsanak forrást részünkre!

Meg kell állni a lejtőn!

A változatlanág, a magyarországi neológia lassú széteséséhez vezet.

Most a BZSH, majd 2 hónap múlva a MAZSIHISZ lesz

döntési helyzetben.

Vagy saját működésünkön változtatunk, vagy pár év múlva nem lesz miről és hol beszélgetnünk.

Egyik nagy fájdalmam, hogy sajnós a BZSH és a MAZSIHISZ berkein belül, de a hazai zsidó felekezetek között is több a nyilvános vita, veszekedés, mint az – legalábbis számomra – elviselhető.

Sajnos úgy láttam, hogy a leköszönő MAZSIHISZ-elnök sok esetben a konfliktusok élezésében, és nem az együttműködésben volt érdekelt. Mindenki kíváncsian várja, hogy az országos szervezet új elnöke milyen irányba kívánja majd a politikáját vinni.

A magam részéről eddig is, ezután is baráti jobbot fogom nyújtani, és tárgyalóasztalomhoz fogom invitálni minden zsidó egyház, egyesület egyéb szervezet vezetőjét, döntéshozóját, hogy egymásnak okozott sebeinket mielőbb begyógyítsuk. Ahol versenyhelyzetben vagyunk a zsidó társaságokkal, ott olyan nemes versengés a célunk, melynek egyedüli győztese a hívek kell, hogy legyenek akként, hogy a bőség zavarát éljék meg, ha zsidó felekezeti programból kell választaniuk.

Nem a BZSH vonatkozásában, de érintettként számunkra is elengedhetetlen a rabbikar és a világi vezetés közti együttműködés helyreállítása. Azt gondolom, ebben segíteni tudnék.

Az előzőekhez hasonló súlyú kérdés a MAZSIHISZ és a BZSH pozícionálása. Mindkét szervezet (MÉG!) kulcsfontosságú szerepet játszik a magyarországi zsidóság jövőjében, de más és más funkciókkal.

Álláspontom szerint a MAZSIHISZ-nél a jövőben erősíteni kell a szövetségi, a BZSH-nál pedig a hitközségi (egyházi) jelleget. Téves értelmezésnek gondolom azt, hogy azért kell, hogy a MAZSIHISZ legyen a domináns, mert a jelenlegi egyházi jogi szabályozás szerint a MAZSIHISZ a bevett egyház. Attól még az egyházi jogállása a BZSH-nak is megvan a törvény helyes értelmezése alapján.

A törekvés a két szervezet jelenlegi egybemosására a Síp utca súlyos hibája és káros gyakorlata. Az elmúlt négy évben rengeteg energiám ment el azzal, hogy a BZSH-t megvédjem a bedaralási kísérletektől.

A két szervezet működését, funkcióit és feladatait a

jövőben élesen el kell választani egymástól. Egyik legfontosabb feladat, a COVID által megtépzott körzeti zsinagógáink látogatószámának, magyarul mondva a hívek számának az emelése.

A globális tendenciák, tudom, nem feltétlenül kedveznek a történelmi egyházaknak, a magyar zsidóságban – három generációval a vészidőszak és egy generációval az állampárti vallásellenes politika után – még mindig élnek a félelmek, a rejtőzködő attitűdök. Nincs azonban szebb, mint nehezített pályán sikereket elérni – aktív sportemberként tudom. Elnökké újraválasztásom esetén minden eszközzel segíteni kívánom a főrabbi, rabbi urak és körzeti világi vezetők közösség-szervező munkáját.

Drága halottainkról a megemlékezés, a temetőink rendszerben tartása egyik legfontosabb micvénk. Tudjuk e fenntartás rendkívül forrásigényes, továbbra is fenn kívánjuk tartani az adományszerző és önkéntes projektjeinket a temetőgondozás vonatkozásában, és mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy extra forráshoz jussunk, amiből komoly beruházásokat tudunk elvégezni.

A zárszámadásnál az elnöki tájékoztatómban ismertettem kommunikációs tevékenységünket, az önálló arculatot kapó bzsh.hu weboldal és Facebook-oldal szép eredményeit.

A MAZSIHISZ-szel közös kommunikációs osztályunk számomra kudarc volt, igaz megalakulását sem támogattam.

Ezt egész biztos újra kell gondolni, és egy ütőképese csapatot kell felállítani, különválasztva, de természetesen együttműködésben a rendezvényszervező munkatársak-

MESTER TAMÁS A BZSH ELNÖKE

kal. A gyors kommunikációs folyamat nyilván a következő esztendőkből csak erősödni fog, így e területen a nemzetközi trendek elemzése és vélhetően követése lehet a sikeres irány.

Ha a közösségtől, önkéntektől, tőletek bizalmat kapok, akkor a fentiek és a fővárosi, ezáltal a hazai neológ zsidóság érdekében kívánom folytatni a munkámat a következő négy esztendőben is.

Köszönöm, hogy meghallgattatok. SHALOM

Mester Tamás

(elhangzott a Budapesti Zsidó Hitközség Közgyűlésén 2023. március 26-án)

INTÉZMÉNYEINK

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem – nem csak a rabbiképzésért

INTERJÚ BALÁZS GÁBORRAL, AZ OR-ZSE MEGBÍZOTT REKTORÁVAL AZ EGYETEM JELENÉRŐL ÉS JÖVŐJÉRŐL

– Szerk.: Mennyiben más egy egyházi fenntartású egyetem, mint bármely másik?

– BG: Az egyik legfontosabb különbség az OR-ZSE és egy állami egyetem között, hogy mi nem vagyunk és nem is lehetünk „értéksemleges” intézmény. Mivel a zsidó közösség jelentős összeggel járul hozzá az egyetem fenntartásához, ezért joggal várhatja el az intézménytől a zsidó értékvilág iránti elkötelezettséget. Szintén természetes feladatunk, hogy olyan szakokat is működtessünk, ame-

lyek elsősorban a zsinagógai közösségek igényeit veszik figyelembe. Ilyen képzési formák például a rabbi- és a kántorképzés, az előimádkozó képzés, a zsidó közösség-szervező szak, vagy a felekezeti szociálismunkás szak. Mindemellett vannak a zsidó vallási ismereteket, zsidó kultúrát oktató szakok: a judaisztika alapszak, zsidó kultúratörténet mesterszak, és az egyetem ékköve, a Vallástudományi Doktori Iskola.

– *Jól értem, hogy a szakok jelentős részére bárki jelentkezhet, nem csak vallási értelemben vett zsidók?*

– Pontosan így van. A szakok nagyrésze mindenki számára nyitva áll, csak a kifejezetten vallási funkciókat ellátó személyeket (pl. rabbik, kántorok) oktató szakokon elvárás, hogy valaki zsidó legyen.

– *Szerk.: Jelenleg kik alkotják az Egyetem vezetőségét?*

– B.G.: Általános rektorhelyettesként én látom el a rektori feladatokat, és kiváló kollégákkal dolgozhatok együtt. Dr. Komoróczy Szonja Ráhel az oktatási rektorhelyettes, akivel elsősorban az egyetem oktatási és tudományos feladataival foglalkozunk. Darvas István főrabbi felügyel mindent, ami az Egyetem vallásos szellemiségét érinti, ő az első számú kapcsolattartónk a rabbikarral és a Mazsihisszel. Gábor György professzor vezeti a Doktori Iskolát, ahol a legmagasabb szintű tudományos, kutatói munka folyik. Az Egyetem szervezeti átalakításában pedig egy szakértő csapat segíti a mindennapi munkánkat, a naptári év végére remélem, hogy ez az átalakítás már sikeresen le is zárul.

– *Szerk.: Milyenek a nemzetközi kapcsolatai az egyetemnek, és ezek milyen lehetőségeket teremtenek a hallgatóknak és a kutatóknak?*

– B.G.: A berlini Zacharias Frankel konzervatív rabbiképzővel évek óta együttműködünk, a dél-amerikai, szintén a konzervatív mozgalomhoz tartozó Seminario Rabbinicoval idén kapott új lendületet a partneri kapcsolat. Izraeli egyetemekkel, főiskolákkal évek óta van együttműködésünk. Részei vagyunk az Erasmus programnak, minden hallgatónk és oktatónk jogosult külföldi egyetemek programjain való részvételre, és mi is tudunk külföldi hallgatókat fogadni, a Doktori Iskolában öt izraeli és három dél-amerikai hallgatónk is van.

– *Szerk.: Milyen új szakokat tervez az OR-ZSE és melyeket szüntet meg a 2023/24-es tanévben? Mit jelent a sác-mác képzés bevezetése?*

– B.G.: Reméljük, hogy már ősztől el tudunk indítani egy új mesterképzést, amelyet a nyíregyházi Szent Atanáz főiskolával és az Avicenna Intézettel közösen fogunk működtetni. Ez a szak a monoteista vallások közötti kapcsolatok jobb megismerését teszi lehetővé. Reméljük, hogy a Mazsihisz régi kérésének eleget tudunk tenni, és ősszel elindul az okleveles hittantanár képzés is. Ennek a programja olyan lesz, hogy ha valaki ezek után kedvet kap egyetemi diploma szerzéséhez is, akkor korábbi tanulmányait is könnyű legyen elismertetni. Az informálisan csak „sác-mác” képzésnek nevezett, oklevelet adó képzésünk elsősorban a zsinagógai közösségek igényeit akarja kielégíteni, a kurzusokon a zsinagógai élet vezetéséhez feltétlenül szükséges, de rabbinikus felkészültséget azért nem igénylő tárgyakat tanítunk, például a szombat esti imák levezetése, rövid sábeszi vagy jomtevi dróse megtartása

BALÁZS GÁBOR MEGBÍZOTT REKTOR

stb.

– *Szerk.: A fenntartó, a MAZSIHISZ újonnan megválasztott elnöke első nyilatkozataiban az OR-ZSE könyvtár megőrzéséhez szükséges állami segítséget nevezte meg egyik fontos elérendő céljának. Miről van szó?*

– B.G.: Az OR-ZSE könyvtára máig Európa egyik leggazdagabb és legértékesebb zsidó könyv- és folyóirat gyűjteményének ad otthont. Az évtizedes alulfinanszírozás következtében a könyvtár raktárainak állapota szegényes. Dr. Tamási Balázs könyvtárigazgató fáradhatatlan munkájának hála hatalmas javulás és fejlődés állt be a könyvtári szolgáltatásokban, az olvasóteremben, az állagmegőrzésben. Azonban sem az Egyetem, sem a Fenntartó forrásai nem elegendőek ahhoz, hogy megoldjuk a raktárproblémákat, itt olyan összegekről van szó, amit csakis állami segítséggel lehet előteremteni. Az OR-ZSE könyvtára nemzeti kincs, eszmei értéke pénzben nem kifejezhető, Grósz elnök úr arra utalt, hogy amikor a könyvtár tarthatatlan helyzetének javításáról van szó, az nemcsak a hazai zsidóságnak az ügye, hanem a magyar nemzeti kultúráé is.

– *Szerk.: Személyes: az interneten és a közvéleményben Balázs Gábor egy neves eszmetörténész. Ezen mit kell érteni, és hogyan illeszkedik ebbe az életpályába a sok*

adminisztrációval járó megbízott rektori feladat? Kihívásnak tekinti az egyetem átalakítását, illetve a 21. századi követelményekhez történő hozzáigazításához?

– B.G.: Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy zsidó oktatóként (amit egyébként minden tevékenységem között messze a legjobban szeretek), kutatóként és intéz-

ményvezetőként is ugyanazt próbálhatom meg bizonyítani: a zsidó hagyomány kimeríthetetlen intellektuális tartalékokkal rendelkezik, és mind a zsidó bölcséletnek, mind pedig a zsidó vallás gyakorlásának a 21. században is releváns tartalma van.

INTÉZMÉNYEINK

Egy szakiskola, amely a zsidóságért működik, de nemcsak a zsidóságról szól

A BUDAPESTI ZSIDÓ HITKÖZSÉG KÜLKERESKEDELMI TECHNIKUM: EGY NAGY HAGYOMÁNYÚ EGYHÁZI MODELL FELTÁMASZTÁSA MINDENKI SZÁMÁRA

Diákközpontú, motiváló, valódi piaci igényekhez alkalmazkodó, szakmai ismereteket, adaptív képességeket és értékrendet, magabiztosságot egyszerre „tanító”, modern és hagyományos iskola vagyunk, amelynek modellje már régen megtalálható a magyar neveléstörténetben.

Amikor a Légy jó mindhalálig végén azt olvassuk, hogy „ember lesz a pataki diákból is”, két református iskola összehasonlításáról van szó. Nyilas Misi távozik Debrecenből és a másik kálvinista oktatási fellegrába megy. Ezen nem változtathat az, ami vele Debrecenben történt. Aki a katolikus szerzetesrendi iskolákban végzett régen, vagy ma, Pannonhalmán, „brandet” teremtő iskolából érkezett, másképp néznek rá és ennek kevés köze van ahhoz, miben hisz ő maga személyesen. Ismeretes azon nagy zsidó természettudósok sokszor ismételt névsora, akiknek a Fasori Evangélikus Gimnázium adta az alapokat Nobel-díjaikhoz. Művelt emberré és jó emberré nevelték őket, ami a klasszikus műveltségreményei szerint ugyanaz. Nem evangélikussá, katolikusá, reformátussá. Mert tényleg „ember lesz a pataki diákból is”. Minden magyar tudja, hogy még az Abigél puritán és sok tekintetben rossz szellemű református iskolája is ad annyi tartást, amely elég is a németekkel és a magyar kollaboránsokkal szembeni ellenálláshoz.

A 2018-ban létrejött, a 2023/2024-es tanévben közel 800 tanulóval rendelkező zsidó fenntartású iskolánk eszményképei – a nyilvánvaló, számos különbség ellenére – akár ezek a képzelt, de jellemző és valós iskolák is lehetnek. Az egyházi iskolafenntartók újra egyre nagyobb szerepet kapnak a magyar oktatási rendszerben, fontos, hogy újra magas színvonalúak legyenek, nyitot-

SALUSINSZKY ANDRÁS

tá és magabiztossá tévő, elfogadó, egyszerre modern és hagyományos értékrendet közvetítsenek és biztonságos közeget jelentsenek azoknak, akik falaik között tanulnak. Mi erre törekszünk. Egy régi egyházi fenntartói modell újragondolására.

Értékrendünk: világnézeti sokszínűség és integráció, az együttélés technikáinak megtanulása, az érdeklődés felkeltése más szokások és kultúrák iránt, ez a célja annak elsősorban, hogy aki szeretne, tanulhasson a Külker Gimiben a judaizmusról. És ez, a befogadás autentikus zsidó érték is. A Talmud rabbik vitáinak kom-

pendiuma, rögzítése tulajdonképpen. Az igazság viták révén jön a világra, mutatkozik meg. A jó vitának ezt a szellemét, a gondolkodás nyitottságát bátorítjuk. Enélkül még szakmai karriereket sem igen lehet befutni, a szakismeretek részben és idővel elavulnak, az új tudás iránti nyitottság mindvégig a felszínen tart. És ma, a pillanatonként megújuló technológiák korában még inkább igaz ez, mint bármikor az eddigi történelemben.

Az oktatásnak ehhez a diákok kérdéseiből kell kiindulnia, ilyen iskolát csak „gyerekközpontúan” lehet csinálni, a frontális „anyagátadás” végképp elavult hagyományával szemben, pozitív pedagógiai és pszichológia eszközökkel és hozzáállással. Sokat tanultam mestereimtől, még többet a kollégáimtól, de a legtöbbet a tanítványaimtól tanultam-mondja nagyon modern szemlélettel a Talmud az ókorban már. Ennyiben zsidó örökségünk a pedagógiánk. A pozitív megerősítés, az önismeret és önbizalom, az együttműködés technikáinak megtanítása emberképünk és pedagógiai stratégiánk alapja, a nyelvtanítás kivételes erőssége a Külker Giminek, amelyben az iskola vezetése, én magam is, komoly szakmai tapasztalatokkal és „networkkel” rendelkezünk.

Az iskolánk egyértelművé teszi, mit kínál, mit ígér, érettségi után egy a kereskedelemhez vagy a külkereskedelemhez kapcsolódó szakma megtanulását és

magasszintű idegennyelv-tudást. Piaci környezetben érvényesíthető tudást és az önfejlesztés lehetőségét. Tanulóinak is világos elvárásaik lehetnek, amelyeket akár számon is kérhetnek rajtunk.

A BZSH Külkereskedelmi Technikum az elmúlt 5 év sikereire építve az érettségizettek számára nyújtott képzések mellett, 2024. szeptember 1-jétől 1 (Nyelvi előkészítő évfolyam) + 5 tanéves, technikumi képzést kíván indítani a pályaválasztás előtt álló, az általános iskolát már elvégzett diákok számára.

Ezt a szemléletet és ezeket a gyakorlatokat szerettük volna felkínálni a Herman Ottó Általános Iskola tanulóinak is, a szülőknél és a pedagógus kollégáknál szintén. Ez a szoros együttműködés most nem jött létre, bízunk benne, hogy lesz alkalom és igény arra, hogy ezt a korántsem „egyházias” tartalmat nem erőszakosan átadni kívánó, nagy hagyományú és megújult modellt be tudjuk vezetni valahol máshol, valamikor máskor.

Addig megyünk tovább, folyamatosan figyelve önmagunkra, magabiztosan, de korrekcióra mindig készen. Egy új, felelős, a zsidóság hagyományába ágyazott és befogadó egyházi fenntartású iskolai modell felé.

Salusinszky András

a BZSH Külkereskedelmi Technikum igazgatója

INTÉZMÉNYEINK

Családi vállalkozás a Scheiberben?

EGY DIÁK ÉS EGY TANÁR „VILÁGRASZÓLÓ” SIKERE

Éppen egy évvel ezelőtt, az 5782. évi őszi számunkban „Csillagos ötös” című cikkünkben a 14 éves Ivanics Ben-ce nagy sikeréről írtunk, amint egy Izraelben tartott Biblia verseny legjobbjai között szerepelt

Ez év tavaszán hasonlóan kitűnő eredményről olvashattunk a Scheiber Schándor Gimnázium és Általános Iskola honlapján, de azzal a különbséggel, hogy egy 10 éves fiatalember nevét vette szájára a zsidó világ. Az izraeli ANU Múzeum (szabad fordításban: a zsidó emberek múzeuma) eddigi családtörténeti pályázatain mintegy 20 ezer, 10-14 év közötti zsidó diák vett részt a világ mintegy 30 országából. Az idén immár 27. alkalommal kiírt megmérettetésen az öt legjobb közé került Czink Benjámin, a BZSH fenn-

tartásában működő Scheiber Sándor Iskola 4. osztályos diákja is. Írásban kerestük meg a sikeres fiatalembert, akinek édesanyja az iskola tanára, s virtuálisan interjút készítettünk vele. Ezt adjuk a következőkben közre olvasóink számára. A pályamű formája egy héber vagy angol nyelvű videó volt. Ezt kellett eljuttatni Izraelbe a bíráló bizottsághoz. Benji képsorai között szerepelt egy tulipános láda, amely „családi kincseket,” tartalmazott.

– Szerk.: *Benji, nyilván hallottál iskolatársad, Ivanics Ben-ce nemzetközi sikeréről. Mennyire befolyásolta/motiválta a te pályázati részvételedet? Honnan hallottál erről a pályázati lehetőségről?*

– CB.: Örültem Bence sikerének, reményt keltett bennem, hogy én is indulhatok és nyerhetek egy izraeli pályázaton. Szilágyi Erzsébet, aki az OR-ZSE-n tanít, juttatta el a pályázatot az iskolámba.

– Szerk.: *Mi szerepelt a pályázati kiírásban, milyen témákkal lehetett indulni?*

– C.B.: Családtörténeti kutatást kellett készíteni.

– Szerk.: *Valaki segített neked a pályamű megírásakor?*

– C.B.: A családtól és a felkészítő tanáraitól (Gonda Judit és Zucker Immanuel) is sok segítséget kaptam.

– Szerk.: *Milyen formában kellett pályázni? Egy írásos anyagot kellett kiküldeni? Angolul vagy héberül?*

– C.B.: Számítógépen kellett minden anyagomat angolul/héberül, az írásbeli munkámat (a családom történetéről készített könyvem) és a fotókat is az elkészített pályaművemről, a dobozról és a benne lévő tárgyakról elküldeni.

– Szerk.: *Honnan vetted az ötletet, hogy édesanyád felmenőiről gyűjts anyagot és írd?*

– Már évek óta foglalkozom családtörténeti kutatással a pályázattól függetlenül.

– Szerk.: *Kitől és mikor hallottál dédnagymamád és nagyszüleid történetéről? Sokat voltál velük/náluk? Meséltek neked a megpróbáltatásairól? Mit mesélt dédnagymamád és nagymamád?*

– C.B.: Sajnos áldott emlékű anyai dédnagymamámról már csak emlékfoslányaim maradtak, mert két éves voltam, amikor elhunyt. A nagymamám és az anyukám nagyon sokat meséltek a családuk történetéről. Tudom, hogy a soában sok családtagomat megölték.

– Szerk.: *Hol voltak haláltáborban, hogyan szabadultak fel és mi történt velük a felszabadulást követően?*

– C.B.: Auschwitzban és Bergen-Belsenben voltak, ott szabadult fel a dédim és a húga. A felszabadulásukat követően a Svéd Vöröskereszt által Svédországba kerültek, mert testileg és lelkiileg nagyon rossz állapotban voltak.

– Szerk.: *Vallásosak voltak a felmenőid?*

– C.B.: Igen.

– Szerk.: *Hogyan gyűjtöttél anyagokat itthon és Szlovákiában? Miért kutaktál Szlovákiában?*

– C.B.: Sokat kérdezgettem a családtagjaimat és összegyűjtöttük a régi családi emlékeket (fényképeket és leveleket). Szabadidőmben böngészttem a netet, fordítóprogram segítségével még a Washingtoni Holokauszt Múzeumnak is írtam. A családfa készítésekor szlovákiai felmenőket is felfedeztem. A szlovákiai, losonci zsidó temetőben a dédnagymamám szüleinek a sírját is megtaláltam.

– Szerk.: *Mit tartalmaz, milyen kincsek vannak abban a tulipános ládában, amelyet otthon találtál, amely generációról generációra öröklődik és mi szerepel a te általad létrehozott dobozban? Miért tettél a dobozba két már megkezdett gyertyát?*

– C.B.: Az otthoni tulipános ládika a családukban generációról generációra öröklődött. Most a nagyszüeim őrzik, fényképek és régi iratok, levelek találhatóak benne.

Az általam készített, hasonló dobozban tíz fotó található a dédim életéről, egy korabeli Magyarország térkép másolata, egy családfa rajz, valamint az előzőekben említett gyertyák. A gyertyák azokat a sábatyi gyertyákat jelképezik, amelyek a dédim asztalán voltak a halála napján is.

– Szerk.: *Mit tudtál és mit tudsz most arról a múzeumból, amely pályázatán részt vettél?*

– C.B.: A dédim áldott emlékű testvére, Bözsike és a férje, valamint a nagyszüeim is jártak már a Diaszpóra Múzeumban, amely ennek a múzeumnak az elődje volt. Most az ANU nevet kapta, amely héberül, rövidítés „ánáchu” - „mi” névből van, vagyis ez azt jelenti, hogy a „miénk”, vagyis „minden zsidó”.

– Szerk.: *A júniusi izraeli díjátadóhoz hozzátartozott egy szentföldi utazási is. Milyen útvonalon utaztatok és mit láttál a díjátadó előtti jutalomutazáson? Először jártál Izraelben?*

– C.B.: Az Ayalon völgyében voltunk egy félnapos túrán, nagyon élveztem. Jeruzsálemben is eljutottam, nagy él-

CZINK BENJÁMIN

A KÉPEN JOBBRÓL CZINK BENJÁMIN

ményt jelentett a zsidó negyedben a séta és a Siratófalnál az imádkozás. Először jártam Izraelben, volt lehetőség találkozni a családom Izraelben élő rokonaival és barátaival is. A díjkiosztó gálán megtiszteltek a jelenlétükkel az Izraelben élő, salgótarjáni kötődésű barátaink is.

– Szerk.: Milyen volt a gála?

– C.B.: Nagy élmény volt a számomra a világ minden részéről 22 díjazott diák. Európából és Ázsiából összesen öten voltak. Az összes díjazott közül az idén a legfiatalabb én voltam. Nagyon tetszett az éneklő katonák színvonalas műsora, akik a gála végén a közönséggel együtt elénekeltek a Hátikvát.

– Szerk.: Hogyan képzeled el zsidóságodat a jövőben?

– C.B.: A zsidó közösség aktív tagja szeretnék maradni.

– Szerk.: Hogyan fogadták osztály-és iskolatársaid és tanáraid azt a sikert, amelyet pályamunkáddal elértél?

– C.B.: Mindenki nagy örömmel gratulált, az iskola évzáró-ünnepségén Mester Tamás, a BZSH elnöke is dicséretben részesített.

– Szerk.: Folytatod e a kutatásaidat a jövőben?

– C.B.: Nagyon szeretném a családtörténeti kutatásaimat folytatni.

Szeretnék köszönetet mondani Kovács Bernadettnek, a Scheiber Sándor Iskola igazgatójának és mindenkinek, aki támogatta a munkámat.

Az iskola igazgatónője, Kovács Bernadett elmondta: Czink Benjámint a kutatásaihoz levéltári és internetes forrásokat is használt, felvette a kapcsolatot a salgótarjáni levéltárral, valamint a washingtoni Holokauszt Múzeummal is.

Mint fogalmazott: Benjámint nemcsak a családja és barátai büszkéek, de a Scheiber Sándor Iskola egész közössége és a Salgótarjáni Zsidó Hitközség tagjai is.

Az interjú szövege a fiatalember édesanyjának közvetítésével jutott el szerkesztőségünkbe. Tóth Andrea tanárnő, aki egyben a salgótarjáni hitközség elnöke is, a következőket írta kísérőlevelében: „Benji csak este foglalkozott ezzel, mert kint voltunk a tarjáni temetőben és utána sírkő-fotókat segített beazonosítani. Megtalálta a legrégebbi sírkövet is, én már egy éve keresem....Nagyon lelkes segítőm.”

Amíg Benjihez hasonló gyerekek is képződnek a Scheiberben, akár biztosítottak is láthatjuk a neológ zsidóságunk jövője. Csak sok Benjire lenne szükségünk.

*A beszélgetést Várnai György folytatta
Czink Benjáminnal*

Szerb Gábor

A MAZSIHISZ ÉS A BZSH VEZETŐSÉGI TAGJA

Alig több mint egy éve, hogy másokkal együtt, Darvas István főrabbi követőjeként csatlakozott a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga közösségéhez. Rendszeresen részt vesz a

hitéletben, a T12 Tanház Alapítvány (erről még bővebben is olvashatnak cikkünkben), alapítója és kuratóriumi tagja, aki ma már zsinagógánk előljárásági tagja is. A Hegedűs

küldötteként vett részt a BZSH és a MAZSIHISZ közgyűlésén, s mindkét testületben vezetőségi tagnak választották.

De ki is Szerb Gábor, akit már eddig is sokan ismernek, mint vallásos, hagyománytisztelő, ugyanakkor nagyon sűrű, pörgős életet élő, sikeres üzletembert?

– *Breuer Péter, a Heti tv főszerkesztője úgy mutatta be Önt, hogy büszke magyar zsidó, és Ön elfogadta ezt a meghatározást. Vallásos családban nevelkedett?*

– Egyáltalán nem. Ateista családba születtem, jóval elmúltam tíz éves, amikor édesapámmal elkezdtünk zsinagógába járni. Előbb csak a nagy ünnepeken, azután egyre gyakrabban, rendszeresen. Apa-fiú programmá vált a hitélet. Hallgattuk Raj Tamás előadásait a Lauderben, azután bejártunk a rabbiképzőbe, ahol megismerkedtünk Schöner professzorral. Ott ismertem meg Darvas Istvánt is, aki évekkel később, amikor Apukám meghalt, a Nagyfúvaros utcában volt rabbi, így odajártam, és naponta tudtam kaddist mondani. Azóta is követem Darvas Istvánt, a Nagyfúvaros után a Dózsa György útra, majd az OR-ZSE-ra, ahol MAZSIHISZ küldöttek választottak. Ennek a küldötti szerepnek azonban vége lett, amikor kikerültünk az egyetemről, és az IKI (Izraeli Kulturális Központ) következett. Majd 2022 májusától Darvas István, Schöner Alfréd mellett teljesít szolgálatot a Hegedűs Gyula utcai zsinagógában, ahová így már én is tartozom, és nagy megtiszteltetés, hogy ilyen rövid időn belül nemcsak befogadtak, hanem vezetőségi tagnak és küldöttek is megválasztottak.

– *Darvas főrabbi úrral létrehoztak egy nagyon érdekes és egyre közismertebb projektet, a T12 Tanház Alapítványt. Kik és mit tanulhatnak ennek az alapítványnak köszönhetően?*

– Ez egy befogadó zsidó tanház, amelyben a 12 a 12 törzset jelenti. Előadásainkat internetes tanításnak mondhatjuk, minden digitális fórumon, így Youtube-on és a podcast csatornákon is elérhető, van weboldalunk is (www.t12.eu). Videó és audio anyagok láthatók, illetve hallhatók a Tóráról, egy-egy hetiszakasról, ünnepekről, a zsidósággal kapcsolatos ismeretekről, érdekességekről. A pandémia alatt kezdtük, mivel nem találkozhattunk személyesen. Péntek esténként a hét zsoltárból hatot közösen énekelünk el a zoomon, megszólalt a rabbi is, majd a szombat beállta miatt megszakítottuk az internetes kapcsolatot. Azután arra gondoltunk, hogy ez az idő kevés a közösségi kapcsolathoz, és megkezdtük a vasárnap esti, körülbelül egy órás előadásokat, amelyek során alaposabban tárgyalhatunk egy-egy témáról. Ezek az előadások élőben Zoom-on és Facebook live-on keresztül is követhetők.

– *Milyen feladatokat, felelősséget jelent a BZSH és a MAZSIHISZ vezetőségi tagsága?*

– Az alapszabály szerint minden vezetőségi tag felelős az anyagi jellegű döntésekért. Vallási és nem vallási, tehát gazdasági döntéseket kell hozni. Egyelőre egy-egy ülésen

vagyunk túl, tehát túl sok tapasztalatról még nem tudok beszámolni. De, hogy nem lesz egyszerű a döntések meghozatala, az biztos. A BZSH elöljárósága hathatente, a MAZSIHISZ vezetősége 4-6 hetente ülésezik, természetesen adódhatnak rendkívüli események, amikor ennél gyakrabban kell találkozunk. A MAZSIHISZ vezetőségi ülését délután 2 órakor kezdtük, és este 10-kor fejeztük be. A többi közt egy számomra különösen fontos témát, a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga épületének felújítását, átépítését is tárgyaltuk. Ez a beruházás különféle okok miatt sajnos nagyon elhúzódott, nyilván minél előbb be kellene fejezni.

– *Szinte minden shabbatot a Hegedűs Gyula utcai zsinagógában tölt és sokszor (ahogyan beszélgetésünk napján is) a hétfő reggeli imádságon is ott van. Pedig a családját Pozsonyban él, és persze nagyrészt Ön is ott él. Miért alakult ez így, és hogy oldja meg a kétlakiséget?*

– Magyarországon és Szlovákiában, Pozsonyban élek. Pesten nőttem fel, az akkori Lenin körúton. Érdekes, hogy édesapám Munkácson született, egy ideig Pozsonyban is lakott, de már a II. Világháború előtt Pestre költöztek, vagyis az én pozsonyi életemnek semmi kötődése nincs az övéhez. A Royal szálló közelében laktunk, és én szállodaigazgató akartam lenni. A Madách gimnáziumban érettségiztem, és a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolán szereztem diplomát. A mostani Intercontinental, akkor Fórum szálló recepcióján kezdtem dolgozni, 1990-ben. A vendégek – igazi üzletemberek és szélhámosok vegyesen – irodának használták a szállodát, és mindenféle ügyeket rám bízta. Jól beszéltem angolul, otthoni biztatásra megtanultam németül is, és egyszer csak arra gondoltam, ahelyett, hogy mások helyett intézkedem és tárgyalok, saját vállalkozásba kellene fogynom. Biztosan sokan emlékeznek rá, akkoriban mindenki vállalkozni akart, aztán vagy sikeres lett, vagy nem. Hozzá kell tennem, volt némi felkészültségem ezen a téren, mert a főiskolán fontos tantárgy volt a marketing. Ettől függetlenül, az elején nem voltam sikeres, be is csaptak, de viszonylag hamar beindult az üzlet. Egy óra-nagykereskedő Casio órákat szeretett volna rendelni, de akkor még csak elektronikus kütyükkel, menedzser kalkulátorokkal kereskedtünk. Viszont felírtam az elérhetőségét, és egy év múlva jelentkeztem nála, így kezdődött... És ez volt az igazi kezdet, ezután már nem szállodaigazgató, hanem óra nagy- és kiskereskedő szerettem volna lenni.

– *Az órákra még térjünk vissza, de egyelőre nem derült ki, hogyan lett pozsonyi lakos.*

– Egy baleset az oka. Anyukám kölcsönadta az autóját, a barátaimmal Hollandiába indultunk. Pozsonynál egyszer csak véget ért az épülőben lévő autópálya és én becsúsztam a legnagyobb forgalom közepébe. Ripityára tört az autó, ott kellett maradnom, a velem utazók átültek a

többiek autóiba, én pedig szállást kaptam az autószerelő segítségével. Megismerkedtem a szállásadó lányával, ő lett az első feleségem. Később elváltunk, de ismét pozsonyi magyar lányt vettem feleségül, Ő Zsuzsi, aki gyönyörű és gyönyörűek a lányaink is: Katika 19 éves, magyar állampolgár, most érettségizett egy pozsonyi angol iskolában. Ősztől Hollandiában, a groeningeni egyetemen tanul tovább, politológia és nemzetközi kapcsolatok szakon. Sárika 10 éves, ő is az angol iskolába jár, ő szlovák állampolgár. Mindannyian beszélünk szlovákul, magyarul és angolul.

– *A családjában megtartják a zsidó szokásokat, hagyományokat?*

– Igen, természetesen. Péntek esténként gyakran eljönnek a lányok barátai, velünk étkeznek és ismerkednek a szokásainkkal, az ételleinkkel. Eddig még mindig jól érezték magukat, úgy gondolom, jó az, ha a gyerekek, a fiatalok ismereteket szereznek a zsidóságról.

– *Szlovákiában, Magyarországon, korábban Csehországban is működtették a vállalkozásukat. Hogyan lehet ezt a gyakorlatban megvalósítani?*

– A cégünket kezdetek óta, immár 30 éve a barátommal vezetjük. Prágában ma már nem dolgozunk, mindig a márkák tulajdonosai határoznak arról, hogy hol szeretnének jelen lenni. Nagyon érdekes, hogy a Covid előtt Szlovákiában sokkal erősebben ment az üzlet, azután a járvány idején leállt, és azóta is gyengébb a piac. Magyarországon viszont éppen most megy jobban. A két országban összesen 60 embert foglalkoztatunk. Több márka hivatalos képviselője és több üzlet is tartozik a tevékenységi körünkbe, illetve vannak olyan boltok, amelyekben szintén kaphatók az általunk képviselt márkák. Sok melóval és változó sikerrel, de működünk. A Pozsony-Budapest távolság nem olyan veszélyes. Budaörsön van lakásunk, onnan másfél óra az út Pozsonyig. Ahogy említettem, általában hétfőig jönök Magyarországra, vasárnap és hétfőn igyekszem a munkával kapcsolatos feladataimat elintézni, utána többnyire már visszamegyek Pozsonyba. Persze előfordul, hogy utaznom kell máshová is, de megszoktam, nem okoz gondot.

– *Nem ment ki az óra a divatból?*

– Nem. Volt egy időszak, amikor nagyon elterjedtek a digitális órák, azután sokan azt mondták, nem is kell nekik óra, ott a mobil telefon. Tíz év kellett, hogy a fiatalok körében trendivé váljon az okos óra, ami lépést számlál, meg még egy csomó olyan funkciója van, ami nem az időt mutatja. De aki tinédzserként megszokja, hogy óra van a

SZÉRB GÁBOR

karján, annak megmarad ez az igénye. Az Apple nagyobb éves forgalmat bonyolít le okos órából, mint a legnagyobb svájci óragyártó éves forgalma! Az óra szerepe viszont megváltozott: időmérő eszközből öltözék kiegészítő vált belőle. Fontos, hogy harmóniában legyen a ruhával: nem mindegy, hogy farmer, pulóver vagy elegáns öltöny van a viselőjén. És kialakult az a közönség, amelyik számára fontos az elegáns, értékes óra.

– *Kívülálló számára érthetetlenül drágának tűnnek a nagy márkák darabjai...*

– A luxus órákat speciális anyagból készítik a legjobb szakemberek. A legkiválóbb mesterek 10 évig tanulják a szakmát, és előfordul, hogy egy ilyen szakember egy éven keresztül egyetlen darabot készít el. Az az acél, amelyből egy ilyen óra készül, sok-sok évtized után is úgy polírozható, hogy olyan lesz, mint a vadonatúj. Vannak olyan egyedi megrendelések, mint a luxusautóknál.

– *Nem Öntől tudom, hogy milyen sokat segít a közönségnek, a zsinagógának.*

– Általában szervezeteken keresztül nyújtok segítséget, amelyek tudják, hogy ki szorul rá legjobban a támogatásra – válaszol, és most először látom, hogy erről a témáról nem szívesen beszél.

Az interjút Rojkó Júlia készítette

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Bat Micva a Hegedűsben

2023. május 6-án, EMOR hetiszakas szombatján került sor Kardos Kira, Lea Zahava bat Avraham Avinu bat micvájára zsinagógánkban.

Érdekességgéppén érdemes megemlíteni, hogy Kira és családja közzei illetőségu és a szombathelyi hitközsegu (amellyel körzetünknek együttműködési megállapodása van, s ahol vallási vezetőknek gyakran megfordulnak oktatási céllal és mártirünnepségek alkalmával) közreműködésével került az esemény figyelemünk középpontjába.

Így természetes, hogy a Kőszegen élő édesanyján, a nagyszülőkőn, a pesti és debreceni rokonokon és barátokon kívül a szombathelyi hitközsegu elnöke is jelen volt az ünnepegen és az azt követő kidduson.

Darvas István főrabbi adott tanítást, útravalót az ifjú hölgynek a felnőtt zsidó élethez.

KARDOS KIRA

KÖRZETI ESEMÉNYEK

Edgár elment

DR. FRISCHMANN EDGÁR 101 ÉVET ÉLT

Előző lapszámainkban többször írtunk Edgárról. Tavaly örömmel számoltunk be arról az ünnepegről, amelyet drága hittestvérünk 100. születésnapja alkalmából tartottunk. Csak emlékeztetőül: azon megjelentek a kerületi önkormányzat vezetői, élén dr. Tóth József polgármesterrel, a BZSH, a körzet és az alapítvány vezetői.

Most szomorúan adunk hírt arról, hogy alapítványunk kuratóriumának bölcs tagja végleg távozott körünkből, visszaadta lelkét a Teremtőnek. A Kozma utcai temetőben Darvas István főrabbi búcsúztatta. A temetésen jelen volt Edgár 95 éves élettársa, a körzet tagjai és a Pest megyei Főügyészség munkatársai, élükön a Főügyésszel, dr. Szabó Ferencceel, akinek búcsúbeszédét itt közöljük.

Kedves Klárka, Tisztelt Gyászoló Egybegyűltek!

A Pest megyei ügyészség nevében búcsúzom az ügyészi szervezet halottjától, dr. Frischmann Edgár barátunktól és kollégánktól.

Talán feltűnt Önöknek, hogy előbb említettem Edgárt barátunkként mint kollégaként, és nem azért, mert Edgár már közel 40 éve nyugdíjas volt.

Hanem ennek oka az, hogy Edgár az ügyészségen egy intézmény volt. Országosan ismert intézmény, jóllehet egész pályafutása során csak két megyében dolgozott. Bács-Kiskun megyében kezdett 1953. augusztus 23. napján, majd Pest megyében folytatta 1961. január 16. napjától, s itt dolgozott aktív főügyészségi ügyészként nyugdíjazásáig, majd még azon túl is, mint szakszervezeti vezető. Ilyen minőségében 99 éves koráig csaknem naponta, az egész város megrökönyödésére nemegyszer Suzuki típusú gépkocsijával bejárt az ügyészségen számára fenn-

A KÉP EDGÁR 100. SZÜLETÉSNAJÁN KÉSZÜLT, JOBBRA KLÁRIKA, AZ ÖRÖKÖS TÁRS

tartott dolgozószobájába, amely a mai napig is úgy van, ahogy utoljára hagyta.

Edgár aktív ügyész korában úgynevezett áfeles ügyész volt, tehát nem büntetőjoggal foglalkozott, hanem az ügyészségre vonatkozó akkori szabályok szerint törvénytességi vizsgálatokat folytatott állami szerveknél, szövetkezeteknél. Munkáját nagy felkészültséggel, ugyanakkor bölcsen, kellő rugalmassággal végezte. Ez akkoriban, mármint a rugalmasság, (ne feledjük: a 60-as, 70-es évekről beszélünk), egyáltalán nem volt konform az ügyészi szervezettel. Akkoriban a megjelenésében is szigorú, kérlelhetetlenséget sugárzó ügyésztípus volt az elvárt. Edgár azonban sohasem volt ilyen, ő mindig kilógott a sorból megjelenésével, viselkedésével, gondolkodásmódjával egyaránt. A maga módján mindig is lázadó volt, excentrikus, a végletekig szuverén személyiség, amihez meg is volt a joga veleszületett intelligenciája és szerzett műveltsége okán, melynek révén magasan fölötte állt legtöbb kollégájának. A szervezet azonban tolerálta őt, amit az is bizonyít, hogy pályafutása során számos, részben szervezeti, részben érdekképviseleti elismerésben részesült. Ezek közül a lényegesebbek: 1973. április 4. napján Legfőbb Ügyészi Dicséretet, 1975. augusztus 20. napján „Szocialista Kultúráért” kitüntető jelvényt kapott, utóbbit a művelődési minisztertől. Ugyanebben az évben a szakszervezettől 20 éves tevékenységéért Emlékplakettet, 1977. augusztus 20. napján „kiváló Társadalmi Munkás” kitüntető jelvényt kapott, valamint 1981. május 1-jén Szakszervezeti Munkáért ezüst fokozat kitüntetésben részesült.

2022. április 26. napján, 100. születésnapja alkalmából Legfőbb Ügyész úr Ügyészségi Emlékgyűrűt adományozott részére, amelyet haláláig büszkén viselt.

Mindezek azonban csupán száraz, ma már talán nem is lényeges tények.

Ennél sokkal fontosabb, hogy Edgár barát volt. Valamennyiünk barátja, pajtása, cinkosa. S ez mindenkivel szemben kölcsönös volt. Edgárnak nem volt haragosa, nem volt senki, aki neheztelt volna rá, pedig azért ügyészként gyakran érdekeket sértett, s szakszervezeti vezetőként sem tudott mindig mindenki kedvére tenni, jóllehet törekedett rá.

Hogy milyen ember is volt valójában, talán csak egyetlen példa: Edgárt egyszer – nemrégiben – meglopták az ügyészségen. (Igen, hát sajnos még nálunk is előfordul

néha ilyesmi.) Edgár ezt elpanaszolta nekem, szomorúan és csalódottan, de rögtön hozzátette, hogy ő ebből nem szeretne ügyet csinálni. Mert mi lesz, ha véletlenül meglesz a tettes. Annak a valakinek biztos, hogy nagy szüksége volt arra a pénzre és ő nem szeretne rosszat tenni ezzel az emberrel.

Mindig derűs, jókedvű természete mögött mélyen érző, nagylelkű, a szó igaz értelmében vett jó lélek rejtőzött tehát, akit legfeljebb csak lehangolt a másik emberben való csalódás, de távol állt tőle a bosszú. Éppen emiatt Edgár mindenki kedvence volt, minden társas összejövetel középpontja és motorja, mely szerep egyébként igen tetszett neki, s ilyenkor lubickolt a hölgyek felé irányuló sugárzó tekintetében. Kiváló szónok volt, irigylésre méltó módon tudott könnyednek ható, frappáns, mégis magvas megnyilatkozásokat akár rögtönözni is.

Mit mondhatnék végül egy ilyen túlzás nélkül rendkívüli, kiváló egyéniség élete megszakadásakor?

Nehéz szívvel állunk itt. Mikor halálhírét vettem, még mély megindultságomban is kedves, mosolygós arca sejtett föl előttem, s hallottam jellegzetes kacagását, melyben mindig egyszerre volt vidámság és keserűség, akárcsak Mozart zenéjében, amit igen kedvelt.

Ennek talán az lehet az oka – és ezzel, aki ismerte, mindenki egyetérthet –, hogy azok az akadályok, melyeket élete során le kellett küzdenie, hozzásegítették őt ahhoz a soha meg nem szűnő és szakadó életigenléshez, határtalan életszeretethez, mellyel képes volt bearanyozni mind a saját, mind a környezete életét. Ennél többet úgy vélem, senki sem kérhet, senki nem kaphat az evilági léttől. Az elmondottak tükrében úgy gondolom, hogy magánemberként, kollégaként élete és munkássága követendő példa mindannyiunk számára.

Végezetül József Attila egyik gyönyörű versének néhány sorát idézem, mert ha most beszélgetnék vele, úgy érzem, hasonlóan vélekedne életről, halálról:

Tudod, hogy nincs bocsánat,
hiába hát a bánat.
Légy, ami lennél: férfi.
A fű kinő utánad.

Drága barátom, kedves kollégám!
Nyugodj békében!

Gyász, gyász, gyász

Tisá Beáv a zsidóság egyik legnagyobb gyászidőszaka. Ekkor a két jeruzsálemi Szentély pusztulására emlékezünk. Várjuk a Messiás eljövételét, amikor is felépülhet és reményeink szerint örökké állhat majd a harmadik Szentély.

E három hetes időszak csúcspontja, vagy ha úgy tetszik, mélypontja az a kilenc nap, amelyet nájntég-nek nevezünk, amikor a legszigorúbb a gyász.

Mindezt tetézte az a veszteség, amely két, közösségünkhöz szorosan kötődő hívünk elvesztése okozott.

Dr. Rónai Tamásról, a bölcs, tudósemberről és Davidovics Lászlóról a sokoldalú, vallásáért élő fiatalemberről van szó.

Róluk emlékezünk meg.

GYÁSZ

Elment a szomszédom, a történész kutató

**Drága barátunk, dr. Rónai Tamás (zichrono livráchá)
Tóvio ben Ávrochom (Tóvio ben Szoro)**

יזלמדו היטב דרשו משפט אשרו חמו
שפטו י תום ריבו אלמנה:

„Törekedjetek igazságra,
Térítsétek jó útra az embereket!
Védjétek meg az árvák igazát,
Képviseljétek az özvegy ügyét!”

Forrás: Jesája 1. 17.

Így kezdte halotti beszédét Schöner Alfréd főrabbi 2023. július 23-án, év hó 5- napján.

Rónai Tamás 76 éves korában adta vissza lelkét a Te-remtőnek.

A család részéről felesége Ádám Mária, valamint Izraelben és Magyarországon élő fiai és menyje voltak jelen a temetésen, míg a család többi külföldön élő tagja és összesen 8 unokája, a távolból siratták a pótolhatatlan veszteséget. A szertartáson sok barát vett részt, akik jórészt a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga, valamint a Visegrádi utcai közösség tagjai. A Goldmark Kórus énekesei közül is sokan jelentek meg karnagyuk Ádám Mária férjének búcsúztatásán, hiszen jól ismerték és szerették az elhunytat, akinek szintén érdemei voltak a kórus több évtizedes működésében.

Rónai Tamás vallásos család második gyermekeként született.

.Édesapja csodálatos módon élte túl a munkaszolgálatot: századukból mindössze hárman tértek vissza a Don - kanyarból. Az elhunyt édesanyja és bátyja szintén csodával határos módon menekültek meg a vészkorszakban, majd a budapesti gettóban szabadultak fel.

Szegeden angol – történész szakon végezte felsőfokú tanulmányait, s történészként doktorált.

Dolgozott az Országgyűlési Könyvtárban, a Széchényi Könyvtárban és a KSH sajtóosztályán.

Történész kutatóként a XX. századi történelem volt a fő témája, és ezen belül az európai zsidóság történelmét tanulmányozta és publikálta. Az utolsó években sokat foglalkozott az európai zsidó könyvtárak sorsával. Ebben a tárgyban „Emberek és könyvek a Soá idején” címmel 5 részes sorozata jelent meg a Szombat c. folyóiratban. Legutóbbi, sajnos már befejezetlen tanulmánya az odesszai zsidóság története volt.

A vallási életben kétlaki volt: hozzánk a Hegedűsbe és a Visegrádi utcai imaházba járt, ahogy ő elmondta „ ahol rám éppen nagyobb szükség van”.

Tagja volt a Wallenberg Egyesületnek és a zsinagógánk háttérében működő A 100 éves Hegedűs Gyula utcai Zsinagógáért Alapítvány kuratóriumának.

1974-ben kötött házasságot Ádám Máriával, akivel közel ötven évet tölthetett.

Házasságuk gyümölcse két sikeres fiúk. Elsőszülött fiuk Rónai Ádám István (Ánsel) a budapesti Rabbiképzőben majd később Izraelben kapott rabbi diplomát. Dr. Rónai Gábor jogi végzettséget szerzett és a Visegrádi utcai közösségben az előimádkozói funkciót látja el szombatonként. Jelenleg – munkája mellett – az ORZSE Kántorképző Szakának hallgatója.

Így mindketten követik édesapjuk vallásos életét, vagy ahogyan a Tamást búcsúztató főrabbi említette, ők az éc chájim, azaz a Tórárt tartó két rúd, az Élet fája

Schöner Alfréd főrabbi említette búcsúbeszédében Scheiber Sándort, a tudós rabbist idézte, aki Tamás és Mari esküvőjén a következő útravalót adta az ifjú párnak:

„Szóltasson meg benneteket is a sokat tépett, annyi-

szor megpróbált emberek panasza, vágya.

Munkálkodjatok a gondjaitokra bízottakért.

Dolgozzatok a zsidóság tisztább és igazabb megismeréséért.

KüzdjeteK vallások, országok, népek megbékéléséért.

Munkálkodjatok az élet örömeért, hogy egyszer még jók legyenek az emberek és boldogok.”

Mindketten megfogadták ezeket az útmutató szavakat, és ma már elmondhatjuk, hogy Tamás ennek a szellemében élte le életét.

Szerette az embereket, az igazságot és a békességet, legyen lelke bekötve az élet kötelékébe!

ת.נ.צ.ב.ה.

E sorok szerkesztője zsinagógai szomszédját, kuratóriu-

mi társát veszítette el Tamás távozásával.

Nagyon fogsz hiányozni szomszédom, s nem csak péntek estéknént.

Várnai György

(a fenti sorok Rónai Gábor visszaemlékezése és Schöner Alfréd főrabbi búcsúbeszéde alapján íródtak)

GYÁSZ

Elment a Joly Joker, aki személyében egyesíteni volt képes a zsidóság irányzatait

DAVIDOVICS LÁSZLÓ HALÁLÁRA

Drága barátunk, Davidovics László, Iszer Joszef ben Jekutiél Jehúda halévi sabesz napján Áv hó 4-én visszaadta a lelkét teremtményének.

Szolgált a közösségét, a Csáky zsinagógában, tisztelettel és hűséggel követte a mindenkor rabbi Lówy Tamás, Schöner Alfréd és Darvas István instrukcióit.

Családja Kisvárdáról, mélyen vallásos, orthodox családból származik.

Szülei a közösségnek szentelték életüket. Lacinak egy bátyja van, aki Izraelben rabbiként működik.

Yossi Nyíregyházán született. Tanult Izraelben is, de felsőfokú tanulmányait itthon az OR-ZSE-n végezte. Rabbihelyettesi diplomát szerzett, de tudását nap mint nap gyarapította.

A zsinagógában minden feladatot készséggel és alázattal ellátott. Olyan tudással rendelkezett, amely alkalmassá tette őt minden hétköznapi, szombati és ünnepi előimádkozásra, akár „beugróként” is.

Állandóan, még a kórházi ágyán is tanult. De nemcsak tanult, hanem közösségének tagjait formálisan és informális módon tanította. Mindene volt a tanítás. Amikor már súlyos beteg volt, de éppen nem volt kórházban, folytatta a zoomon oktatási tevékenységét.

Számára elsőrendű volt a kóserság, így természetes volt, hogy a zsinagógánkban ő felügyelte a melegítőkonyha és

DAVIDOVICS LÁSZLÓ

általában a kóser étkeztetés szabályainak betartását.

Nem tudtunk olyan vallási vagy világi dolgot kérni tőle, amelyet ne teljesített volna a legnagyobb készséggel.

Fájdalmasan korán hagyott itt bennünket. Alig több mint

48 év adatott meg neki ebben a földi világban.

Temetésén megjelentek a Csáky utcai közösségünk tagjai, a MAOIH (ortodoxia) és a Chabad mozgalom magyarországi képviselői, de nem zsidó vallású barátai is. Így halálában, ha rövid időre is, de egyesíteni tudta a magyarországi zsidóság különböző irányzatainak képviselőit. Mindenki szerette és tisztelte őt.

Drága barátunk, nyugodj békében, emlékedet és a tőled tanultakat megőrizzük.

KERÜLET

Díj az emberségért

Az „Ember az emberért” esélyegyenlőségi díjat, Budapest Főváros XIII. Kerületi Önkormányzat Képviselő-testülete 14/2008. (V.30.) számú rendeletében alapította azon emberek tevékenységének elismerésére, akik hozzáállásukkal, hétköznapi cselekedeteikkel az esélyegyenlőség érvényesüléséért tesznek.

Az „Ember az emberért” esélyegyenlőségi díj kitüntetésére XIII. kerületi lakosok tehetnek javaslatot.

Az elismerés évente legfeljebb két személy részére adományozható. A díjjal az adományozást igazoló oklevél és pénzjutalom jár.

A díjat minden év májusában, az „Esélyegyenlőség Napja” alkalmából a polgármester adja át.

Az idei év mindkét kitüntetettje olyan személy, akit közösségünk tagjai jól ismernek.

Egyikük Farkas Pál, aki nagyon sokat tett és tesz körzetünk és a kerületi önkormányzat kapcsolatának erősí-

téséért, s közösségünk egy-egy tagjának bármilyen, akár magánjellegű problémáinak megoldásáért.

Nem tudunk és nem tudunk olyan dolgot kérni Palitól, amelyet legjobb tudása szerint, fáradságot nem kímélve igyekszik elintézni. Hangozzék el a kérés reggel, délben vagy este.

A másik kitüntetett személy sajnos már nem lehet közöttünk. 2012-ben visszatért Termetőjéhez. Ki ne ismerte volna Benedek István Gábort az író, újságíró, a jó barátot, aki – amíg tehetette - legalább minden pénteken este ott volt velünk a zsinagógában feleségével, Hajnalkával együtt.

Mivel BIG élete és munkássága előtt a Hírmondó legutóbbi számában egy hosszabb összeállításban szenteltünk teret, most Farkas Palival készítettünk interjút. Ezt adjuk közre az alábbiakban.

KERÜLET/PORTRÉ

Egy EMBER, aki az embertársaiért él

AZ „EMBER AZ EMBERÉRT” ESÉLYEGYENLŐSÉGI DÍJ EGYIK KITÜNTETETTJÉVEL BESZÉLGETTÜNK

A XIII. kerület Önkormányzata olyan emberek tevékenységét ismeri el ezzel a díjjal, akik hozzáállásukkal, hétköznapi cselekedeteikkel sokat tesznek az esélyegyenlőség érvényesüléséért a kerületben. Az idén 4 jelölés érkezett az önkormányzathoz, és közönségszavazás döntötte el, kik legyenek a díjazottak.

Ebben az évben Benedek István Gábor író-újságíró-szerkesztő, és Farkas Pál civil aktivista, nyugdíjas műszerész kapta a legtöbb szavazatot.

Benedek István Gábor 2022-ben, 84 éves korában elhunyt, így a májusi díjátadó ünnepségen már csak özvegye, Benedekné Köves Hajnalka vehette át a kitüntetését. A kiváló íróról, újságíróról előző lapszámunk mellékletében emlékeztünk meg.

Farkas Pált, a 75 éves, nyugdíjas műszerészt is jól ismerik a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga közösségében. Nem zsidó ember, de évtizedek óta kötődik a zsidósághoz, szívesen látogat a zsinagógába, és nem tőle tudom, hogy

szeretete, tisztelete jeléül kiddush-t is adott már itteni barátai számára

– FP.: Három rabbit is megéltem, és ha tehetem, mindig szívesen megyek a zsinagógába, jó a hangulat, tetszik nekem az a légkör, amit ott találok.

Szerk.: A tanult szakmája szerint mechanikai műszerész, évtizedekig dolgozott a Mechanikai Mérőműszerek Gyárában, úgy gondolta, innen megy majd nyugdíjba, azután nem ő lett hűtlen a munkahelyéhez, hanem az élet kényszerítette váltásra: megszűnt a gyár, ő pedig végül 2008-ban, a Keleti Károly Szakközépiskolából ment nyugdíjba 45, munkában töltött év után.

De ezután sem gondolt arra, hogy megpihenjen. Mondhatnánk, még mozgalmasabb, tevékenyebb korszak köszöntött be az életében. Ezer szállal kötődik a XIII. kerülethez, így természetesnek tartja, hogy aktívan, teljes erőbedobással segíti részben az önkormányzati munkát, részben pedig az egyes, rászoruló polgárait is.

Nagyon szerényen beszél erről a számára oly természetes munkáról, ami reggeltől estig kitölti a mindennapjait. Őt mindig is érdekelték az emberek, a munkahelyén is odafigyelt a kollégáira és a közelében élőkre, fontosak voltak számára a közügyek és az emberi kapcsolatok. (Sokféle tapasztalattal rendelkezik, hiszen betanított munkásként kezdte és folyamatos tanulás mellett vált belőle műszakvezető.)

A nemrégiben megnyitott Thurzó parkban ültünk le beszélgetni. Reggel van még, kellemes a levegő, babakocsit tologató anyukákkal találkozunk, a közterület-felügyelők köszöntik Farkas Pált, majd a gondnoknő számol be róla, hogy bár este lezárják a parkot, sajnos az alacsony kerítéssel keresztül hivatlan vendégek érkeznek, és nagy bajt eddig nem okoztak, de talán jó lenne, ha éjjeli őr vigyázná a területet.

Szóval találkozásunk első 5 percében kiderül, hogy Farkas Pál jól ismerik a kerületben, és várják tőle a segítséget, az intézkedést.

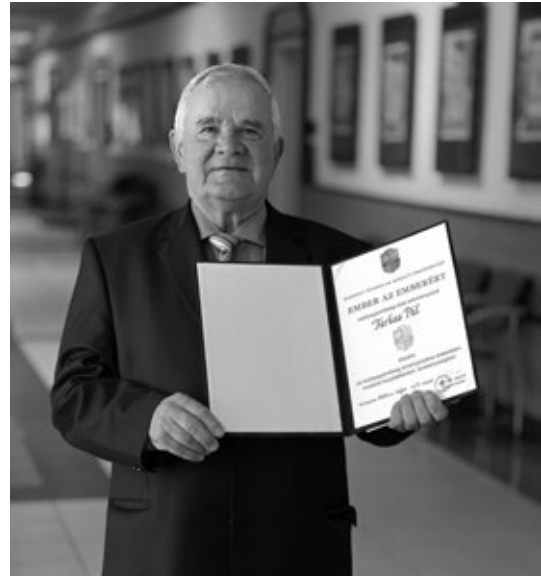
– RJ.: Mi minden tartozik az „ügykörébe”?

– FP.: Az az igazság, hogy polgárőr is vagyok, de ez csak egy része a feladataimnak. Ott vagyok a kerületi rendezvényeken, látogatom a magányos, beteg embereket. Ha kell, kérényt írok, de a segítségnyújtásba beletartozik a bevásárlás vagy akár a kutyasétáltatás is.

Szerk.: Épp itt tartunk az interjúban, amikor megcsörren Farkas Pál telefonja, mintegy alátámasztva az elmondottakat.

Egy idős hölgy kérdezi, mikor érkezik hozzá, megbeszéljük, mit vásároljon neki.

De délutánra is van már programja, egy másik magányos lakótárs kórházban van, és persze nemcsak protokolláris lá-

FARKAS PÁL

togatásra készül hozzá, hazaviszi a mosnivalóját, ki is vasalja, azután holnap visszamegy hozzá a tiszta holmival.

– RJ.: A XIII. kerületről legtöbbször az Újlipótváros jut az emberek eszébe, és kevésbé a szegények...

– FP.: Szegény emberek mindenütt vannak. Nálunk is. Tízezer embernek kell segítséget adni. És a nyugdíjasoknak jár is a segítség, oda kell figyelni, hogy minden rászorulóhoz eljusson a pénz vagy éppen a szociális gondozó. Hiszen a rászorultság nem feltétlenül az anyagiakat jelenti. A magány is jelenthet nehézséget, az is segítség, ha sikerül összehozni embereket, megismertetni őket a kerületi lehetőségekkel, rávenni őket, hogy vegyenek részt a közösség életében.

– RJ.: Mi volt a legnehezebb feladata az elmúlt években?

– FP.: Talán a Covid. Ott voltam a Szegedi úti orvosi rendelő előtt (nagyon örülök, hogy a rendelőink megmaradnak a kerületnél, jegyzi meg), irányítottam az oltásra várakozókat, figyeltem, hogy a nagyon időseket, a mozgássérülteket előre engedjék. Közben beszélgettem a várakozókkal, nem ért semmi atrocitás, csak fárasztó volt. És bár elsők között kaptam oltást, háromszor ért utol a Covid. De meggyógyultam – mosolyog, ám sóhajt is hozzá, mert bizony fáj a lába.

Szerk.: Nem ő mondja el, az önkormányzat tájékoztatójából tudom, hogy még mi mindent vállal: ha arra van szükség, használt ruhát gyűjt, és amikor Oroszország megtámadta Ukrajnát, az ukrán menekültek számára is gyűjtött adományokat, az idén pedig a kerületi Lokálpatrióták gyűjtő akciójában is részt vett.

Nem véletlenül szavaztak tehát Farkas Pálra a XIII. kerület lakói, amikor az „Ember az emberért” díjról kellett dönteniük.

Az interjút készítette: Rojkó Júlia

JUBILEUM

A budapesti zsidóság másfél évszázada

1873-ban egyesült három szomszédos település: Buda, Pest és Óbuda. Zsidó lakosaik a főváros, Budapest lakosai lettek, büszkén mondhatták, hogy polgárai, hiszen az 1867. évi XVII.tc. törvénycikk kimondta az „izraelita lakosok” egyenjogúsítását.

Kik laktak a zsidók közül az új nagyvárosban? Nem kevesen, hiszen míg 1848-49-ben a három város népének kb. 10%-át, 15.000 embert adták, 1870-ben már minden hatodik, tíz év múlva már minden ötödik budapesti ehhez a felekezethez tartozott – pedig a főváros lélekszáma is többszörösére nőtt az évtizedek alatt. Ennek oka részint a sok gyermekben, részint a kedvezőbb higiénias viszonyok okozta alacsonyabb halandóságban, másrészt a felvándorlásban keresendő. A gyakran vádlóan hangoztatott galíciai bevándorlás ekkor már nem volt jelentős, viszont a kedvezőbb – főleg kereskedelmi – lehetőségek vonzották a vidéki zsidó tömegeket, akik az új város területén meglehetősen aránytalanul helyezkedtek el. Óbudára – ahol az egyenjogúsítás előtt a legtöbben laktak – közmondás volt: „Annyi mint a zsidó gyerek Óbudán”, de Széchenyi is Jerikónak nevezte ezt a részt – az újak nem nagyon jöttek, feltehetőleg a kereskedelmi centrumtól való távolság miatt.

Az előkelő Budán nehezen adtak ki lakást zsidóknak, csak a Margit-híd megépülése után növekedett meg a zsidó lakosság, de az önálló Budai Izraelita Hitközség létszáma a 20-as években sem haladta meg a 7000 főt. A zsidók zöme Pest újonnan épült részein élt, Terézváros, Erzsébetváros volt az otthonuk, de sokan laktak a Józsefvárosban is. Mivel a háztulajdonosok zöme zsidó volt, nem ütközött nehézségbe bizonyos vallási köteleességek teljesítése (kutatás, sátor állítása, stb.) Körutakon a vagyonosak laktak, a szegények a szűk utcákba szorultak illetve a Teleki-tér környékére. Az Ólipótváros a nagypolgároké volt. A hitközségek, – amelyek 1869-ben orthodox és neológ irányzatra oszlottak – fokozott szociális gondoskodást biztosítottak. Nőtt a társadalmi befogadás is, Wahrmann Mór már az országgyűlés képviselőjeként küzdött hittársai jogaiért. Nagy és modern Zsidókórház látta el a betegeket, Budapesten működött a világ egyetlen orthodox kórháza is a Városmajorban. 1877-től már világi tárgyakat is oktató Rabbiképző Intézet adott diplomát a lelkészeknek a Pesti Izraelita Hitközség – a világ legnagyobb létszámú hitközsége – által fenntartva. Mindez együtt járt a magyar nyelvnek eleinte megtanulásával, a század végére anyanyelvű válásával (mégpedig egy eredetileg német nyelvű városban!). Sajnos ezek a sike-

rek irigységet keltettek és az 1870-es évektől, amikor már kezdett feledésbe merülni a zsidók hősiessége a szabadságharcban, megjelent az antiszemitizmus, amelynek a tisztaeszlári vérvád is alkalmat adott a megnyilvánulásokra. Szerencsére az akkori kormányzat elfojtotta a zavargásokat és az ezredévi ünnepek már a zsidó kereskedelem és ipar nagy seregszemléje is volt.

1895-ben a recepciós törvény nemcsak a zsidó polgárt, de az izraelita vallást is egyenjogúvá tette, „bevett felekezetnek” nyilvánította. Sok zsidó szerzett felsőfokú végzettséget, különösen az orvosi és jogi pályán, de az irodalom terén is sikereket arattak. Kiss József verseit az egész ország szerette. A hivatalos zsidó vezetés elégedettségének tudható be, hogy a Budapesten született Herzl Tivadar cionista mozgalmának nem volt különösebb visszhangja, bár lapjaik már megjelentek. Még a század elején érkező orosz és román zsidó menekültek is csak segélyezésre ösztönöztek, nem a veszély felismerésére.

Ez a hazafias hangulat még inkább megemelkedett a világháború kitörésekor. Sokan önként jelentkeztek a hadseregbe (ahol a tartalékos tisztek 18%-a zsidó volt), a zsidó vállalatok pl. Weisz Manfréd sokat tettek a haditermelés érdekében. Ennek ellenére a bajok okát sokan a zsidókban keresték, már az 1918-as összeomlás zűrzavarában vidéken pogromokra került sor, amelyeket a Budapestről kivezényelt zsidó tisztekből álló ún. Karhatalmi Századok csendesítettek le.

A Tanácsköztársaság betiltotta az összes zsidó vallási intézményt, még a Chevra Kadisát is, de vezetői egy részének zsidó származása felszította az antiszemitizmust, amely

A SZERETETKÓRHÁZ

1919-20-ban vérontásra is vezetett. Míg vidéken a tisztai különítmények gyilkoltak zsidókat, a fővárosban a hírhedt „ébredő magyarok” tették veszélyessé az utcákat a békés zsidó polgárok számára. Megtámadtak kávéházakat is, a Klub Kávéházban halálos áldozat volt, belőttek egy zsinagóga ablakán. A háborút veszített tisztek éjszakánként a Britannia (ma Béke) szállóba hurcolt zsidókat kínoztak halálra.

Csak Bethlen István miniszterelnöksége alatt normalizálódott – főleg külföldi nyomásra – a helyzet. Viszont megszületett az első zsidótörvénynek is minősíthető 1920. évi XXV. tc. a Numerus Clausus, amely korlátozta a zsidó fiatalok egyetemi továbbtanulását. Akik mégis bejutottak, azokat gyakran a Turul diákszervezet tagjai botokkal, bikacsókkal próbálták kiverni a tudomány csarnokaiból. Az életveszélyes magyar egyetemekről sokan külföldre menvén szereztek elismerést, többen Nobel-díjat. Amikor a Népszövetség fel akart lépni a Numerus Clausus ellen, a magyar zsidóság vezetői hazafias okból nem vették igénybe segítségét. Felvetették egy zsidó egyetem alapítását a kiszorult zsidó diákoknak és oktatóknak, de ezt a minisztérium nem engedélyezte.

Közben azért tovább nőtt a zsidók száma és aránya Budapesten, elérte a 23%-ot, ezért a hitközség a város területét 1920-ban – ma is létező – templomkörzetekre osztotta. Dr. Léderer Sándor elnöksége alatt a hitközség jelentős összegű kölcsönt kapott Angliából és nagy építkezésbe kezdett. Zsinagógák épültek, köztük 1927-ben az Újlipótvárosi a Csáky utcában. De ekkor készült el a Hősök temploma, a Zsidó Gimnázium és más hitközségi épületek is. Megerősödött a cionista mozgalom, amellyel a hivatalos zsidó vezetés nagyon nem értett egyet. A zsidótörvények bevezetéséig viszonylagos nyugalma volt a fővárosi zsidóságnak, bár 1931-ben a Dohány utcai zsinagógában merénylet történt két halottal, de a kormányok felléptek az agresszív antiszemitizmus ellen.

1938-ban rosszabbodott a helyzet! Az Anschluss a szomszédságba hozta hitleri Németországot, megerősödtek a nyilas és más fasiszta pártok. Tavasszal megjelent a zsidótörvény, tömegek kerültek utcára. Jellemző, a felsőház zsidó képviselői megszavazták a jogfosztást, és a közvetlen ezután kezdődő Eucharisztikus Kongresszus elszállásolására szolgálatkészen átengedték a zsidó iskolákat! Hiába nyugtatták a híveket, nagy lendületet vett a kivándorlás, az Egyenlőség c. irányadó zsidó lap megszűnt (az indoklás az volt, hogy már nincs egyenlőség, rossz a cím) utódlapja a Magyar Zsidó legnépszerűbb rovata a „Hova lehet kivándorolni?” lett. (Sajnos nem sok helyre, még a távoli egzotikus országok is elzárkóztak zsidók elől!) Rossz hangulat, borús előérzet töltötte el a budapesti zsidókat, sokan kikeresztelkedtek, ellenhatásként a cionizmus is erősödött.

Pedig ezekben az években épült ki az Újlipótváros modern negyede és a lebontott Orczy-ház helyén a Madách-téri lakótömbök bennük nagyrészt zsidó lakókkal. 1939-ben kézi-gránátokat dobtak a Dohány téri istentiszteletről távozókra, 1940-ben megjelent a munkaszolgálat megalázó intézmé-

nye. Jogi téren is egyre súlyosbodott a zsidók helyzete.

1939-ben a második zsidótörvény lejjebb szállította az alkalmazható zsidók arányszámát, a harmadik a párválasztásba is beleszólt. 1941-ben már vér folyt: „idegenrendészeti intézkedésként” az állampolgárságukat igazolni nem tudó zsidókat fővárosi zsinagógákba összegyűjtve a már németek által elfoglalt Galiciába toloncolták, ahol többségüket az SS lemészárolta. 1942. januárjában Újvidéken egy razzia ürügyén a szerbekkel együtt többszáz zsidó lakost mészároltak le. Tavasszal a frontra küldték az ún. 2. hadsereget, majd félszázezer sárga karszalagos, civilruhás zsidó munkaszolgálatossal. (A kikeresztelkedettek fehér karszalagot kaptak és az országon belül dolgoztak). Minden munkaszázadhoz 15-20 fős fegyveres „keret” tartozott, amelynek legénysége gyakran visszaélt a munkaszolgálatosok kiszolgáltatottságával és kirabolta, bántalmazta a „muszos” szerencsétleneket.

A növekvő bajokon próbált segíteni 1938-tól a Magyar Izraeliták Pártfogó Irodája, majd az Országos Magyar Zsidó Segítő Akció (OMZSA). Ők szellemileg is működtek, pl. haggadát adtak ki, de ezen a téren a már 1909-ben létrejött Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) volt ezekben az években a legismertebb. Látogatott Goldmark termi színházi estjei nemcsak némi jövedelmet pótoltak a színpadról eltávolított zsidó művészeknek, de a nem-zsidó közönségnek is művészi élményt nyújtottak. Lengyel és szlovákiai zsidó menekültek beszámoltak ugyan az ottani kegyetlenkedésekről, de a hazai zsidóság azt hitte, hogy ez nálunk nem történhet meg. Csak a cionista ifjúsági szervezetek adtak nekik hitelt és készültek ellenállásra, pl. Zuglóban már bunkert is építettek.

1944. március 19-én a németek, megszállták Magyarországot, már egy hét múlva bevezették a sárga csillagot és a

A DUNAPARK KÁVÉHÁZ IKONIKUS ÉPÜLETE

többi aljas intézkedést. Eichmann stábja a Svábhegyről irányította a magyar zsidóság végzetét, a Síp utcában székelő Zsidó Tanácsnak osztogatva utasításait. Gyorsan követték egymást a súlyos rendelkezések: korlátozták az élelmiszeradagokat, a közlekedést, beszedték a rádiókat, elvették a kórházakat stb., stb... Áprilistól gyakoriak voltak az angol-szász légitámadások – a kibombáztak zsidók elkobzott lakásait kapták. Júniusban 2600 „csillagos házba” zsúfolták a zsidókat, amelyeket csak délután néhány órára hagyhattak el. Deportálták a teljes vidéki zsidóságot, s a budapestiek is ettől tartottak. Pánik tört ki, különböző menekülési formákat kerestek. Sokan kikereszteltek, mások hamis iratokkal próbáltak elrejtőzni. Július elején csendőralakulatok jelentek meg Budapesten, nyilvánvalóan deportálási céllal. Horthy visszarendelte őket, s amikor nem engedelmestek páncélosokat vonultatott fel ellenük. A fővárosi zsidóság tehát – legalább is egyelőre – megmenekült vidéki testvérei sorsától...

Sajnos október 15-én a kiugrás nem sikerült, Szálasi átvette a hatalmat. Nyílt terror, kivégzések, fosztogatás kezdődött. Bizonyos külföldi segítség érkezett: követségek útleveleket állítottak ki zsidók számára, amelyekkel nem lehetett ugyan elutazni, de némi védelemmel nyújtottak a nyilas terror ellen – legalább is eleinte. U. a. a cionista ellenállási csoportok ezeket is hamisították, amivel sokakat megmentettek, de a végén a nyilasok már egyetlen ilyen okmányt sem fogadtak el. Élen járt a diplomaták közül a zsidók mentésében Raoul Wallenberg (svéd), Carl Lutz (svájci) és Giorgio Perlasca (olasz származású, spanyol ügyvivő, de szinte az összes semleges követség részt vett ebben a nemes tevékenységben).

1944 november végén Budapesten is gettóba terelték a zsidókat. Kettő volt: a nagygettó a Klauzál-tér környékén kb. 70.000 embert zsúfoltak ide és a „nemzetközi gettó” a Pózsónyi útnál a kb. 12-15.000 külföldi papírral rendelkező ún. „védett zsidó” számára. Nyilas járőrök állandóan razziáztak, az elfogottakat megkínózták és éjszakánként a Dunába lőtték. Kb. 6-7000 embert ért ez a szörnyű sors, pl. Richter Gedeont a tudós gyártulajdonost. A zsidó ellenállás központja a Vadász utcai „üveg ház” volt, 3000 ember menedékhelye, de nem-zsidók is segítettek, így a KISKA (Kisegítő Karhatalmi Alakulat) tagjai szökött munkaszolgálatosokat fogadtak maguk közé, tűzharckokat vívtak a nyilasokkal.

Amikor bekövetkezett a várva várt felszabadulás, megszűnt az életveszély, de új problémák vártak a megmenekült zsidókra. Régi lakásaikat elfoglalták, ingóságai visszaszerzése gyakran nehézségekbe ütközött. Az általános bajok (élelem- és gyógyszerhiány, pénzromlás) őket is sújtották, lelki az üldöztetés emléke, hozzátartozók elvesztése még jobban, mint szomszédaikat. Nem csoda, hogy többségük kivándorlásra készült. Sajnos, az antiszemitizmus sem szűnt meg, táplálta, hogy az amerikai JOINT segélyszervezet adományai némileg enyhítették a megmaradt nyomorát és a zsidó életerő, kereskedelmi ügyesség is javított a helyzeten.

A RABBIKÉPZŐ 1877-BEN NYITOTTA MEG KAPUIT

Budapesten szerencsére nem került sor pogromokra mint vidéken, de ostoba rémhírek terjedtek (pl. gyermekkolbászlóról, zsidó vagyonokról, stb.) Mivel sok zsidó került a rendőrséghez, bíróságokhoz, voltak, akik „zsidó bosszúról” suttoztak. Megváltozott a budapesti zsidóság összetétele. Csökkent a vallásosak száma, nőtt a nők aránya, mert ellentétben a vidékkel itt a munkaszolgálatos férfiak nem jöttek vissza. Ez megnövelte a vegyes házasságok számát. Az említett kivándorlás fő célpontja Palesztina lett, amelyet a megerősödött cionista mozgalom közvetlen célként jelölt ki. Tízezrek távoztak, többnyire illegálisan, veszélyeket vállalva, bár a kormányzat egy ideig nem gátolta a kivándorlást.

1948 után megváltozott a politikai helyzet. A szocialista berendezkedés államosított, háttérbe szorította a kereskedelmet, fellépett a vallás ellen. Noha a zsidók arányszámukon felül voltak a párt- és társadalmi szervezetekben, akik nem így gondolkoztak, azok kezdtek rosszul érezni magukat. 1950-51-ben a fővárosból „kiteleptették” a megbízhatatlan elemeket. Több mint 6000 családról volt szó és mivel a nagykereskedők, gyárosok érintettek voltak, legalább 15%-uk zsidó volt. A szovjet „anticionista” álláspontját követve nálunk is letartóztattak zsidó hitközségi vezetőket, pl. Benedek Miksát, aki a gettóban ezrek életét mentette meg. Úgy megkínózták, hogy kiszabadulása után rövidesen meghalt.

1956-ban a forradalmat a főváros zsidósága ellentmondásosan fogadta. Noha voltak, akik részt vettek benne – leveérése után esetleg akasztófával, börtönnel fizettek érte – de mások a nem oly régi üldöztetések visszatérésétől tartottak. Ez a két tényező magyarázza a „disszidáltak” és kivándorlók nagy számát. Az amúgy is megfogyatkozott orthodoxia többsége elhagyta Magyarországot, de a Zsidó Gimnáziumból is osztályonként csak 3-4 diák maradt. A következő évtizedek a nyugalom, de egyúttal a hanyatlás korszaka voltak. A kormányzat fellépett a (különben is csökkenő) antiszemitizmus ellen, de nem tűrt meg semmilyen valláson, zsinagógán kívüli zsidó együttléteket, különös tekintettel az izraeli kapcsolatokra. Aki mégis megpróbálta, börtönbe is kerülhetett. Még a rendszeresen összejáró zsidó magántársaságokat is

figyelték, néha szét is zavarták. Ennek ellenére pl. az izraeli követség tájékoztatóját rengetegen olvasták és hallgatták a Kol Jisrael magyar adását is. Sok zsidó járhatott egyetemre, de a magánvállalkozók („maszek” = magánszektor) között is megnőtt a számuk. Sajnos a demográfiai állapot egyre romlott, kevés zsidó gyerek született, még kevesebb kapott zsidó nevelést, gyakran már „briszt” sem. Nem annyira, mint vidéken, de Budapesten is megkezdődött az elhagyott zsinagógák eladása és világi célokra való átalakítása.

Az 1989-es rendszerváltás – amelynek értelmiségi előkészítői nagyrészt zsidók voltak – némileg megváltoztatta a helyzetet. Megélnékült a kulturális élet, új zsidó lapok, szervezetek alakultak, gyakran már „zsidó reneszánszról” beszélnek. Szoros kapcsolatok alakultak ki Izraellel, bár meglepő módon nagyon kevesen vándoroltak ki, azok nagy része is visszajött. Viszont a kialakuló demokrácia és szólásszabadság olyan jelenségeket mutatott, amelyek nagyon zavarják a sokat szenvedett zsidók közérzetét. Pedig a szörnyű múlt eseményeivel manapság többet foglalkoznak, mint bármikor. A túlélők megkapják a „kárpótlást” megfizethetetlen szenvedéseikért, amelyet a Holokauszt Dokumentációs Központ tudományosan is feltár és elemez.

Némileg javult a demográfiai helyzet, több a zsidó gyermek, erősödött a vallási élet, bár sajnos a zsinagógák száma még csökken. Kulturális téren előadások, kiállítások, zsidó TV-állomás színesíti a hétköznapi életet, szép látogatottsággal. Közművelődésileg a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület érdeme, hogy a nem vallásos zsidók is közeledhetnek identitásukhoz kulturális rendezvényei látogatásával.

A NEOLÓG ZSIDÓSÁG VILÁGSZERTE ISMERT ÉPÜLETE, A DOHÁNY ZSINAGÓGA

Némileg változott a zsidóság tagozódása, összetétele. Tovább csökkent a fizikai dolgozók aránya, a fiatalok zöme diplomás. Felekezetiileg az orthodoxia, – amely visszanyerte önállóságát –, számszerűleg nagyon összezsugorodott, főleg a tagság idősödése miatt. Ez a neológiánál is megjelenik, de kevésbé.

Újdonság viszont a Budapesten azelőtt jelentéktelen chaszid irányzat lubavicsi ágának jelentkezése, amely több zsinagógát is szerzett az utóbbi években. Sajnos a covid járvány bizonyos nehézséget okozott a vallási élet fenntartásában, de ezek elmúlni látszanak. Minden arra mutat, hogy a budapesti zsidó közösség, amely a harmadik legnagyobb Európában, méltóan nagy múltjához továbbra is fontos tényezője lesz a magyar társadalom, és különösen a főváros életének.

Róbert Péter

KÖNYVBEMUTATÓ

Kávéházi „szegletek” (munkacím)

A modern nagyváros egyik jellemzője a kávéházi élet volt. Kávémérések, kisebb kávézók korábban is voltak. Az első ismert pesti kávéház megnyitása az 1700-as évekre tehető. A kávéház mindig is a társasági élet színhelye volt, ahová nem csupán a kávé vonzotta oda a vendégeket. 1810-ben Pesten már huszonkettő, Budán tizenkét kávéház működött.

A polgárosodással a kávéház a nagyvárosi életmód része lett, kialakult a kávéházi kultúra. A fővárosban egymás után nyíltak a kisebb és nagyobb kávéházak, a millennium idején már több mint ötszáz volt a városban. Miért ilyen sok? Ady szerint „Sok a kávéházunk, mert a budapesti embernek nincs lakása, s mert szüksége van a hazug luxusra”.

A fővárosi kávéházak több mint fele zsidó tulajdonban volt. Hogyan, kikből élt meg ennyi kávéház?

A nagy számból sejthető, hogy sokféle kávéház várta a fővárosiakat. A vendégkör nagy részét a pesti középosztály alkotta. Az újságok, a biliárd, a sakk és a kártya fontos kávéházi tartozékok voltak, de a legfontosabb, a társasági élet volt. Ott cseréltek eszmét a politikáról, az üzletről, a napi eseményekről. Értelmiségi körökben a kávéház szellemi élete, a tudás és információ volt a legfontosabb vonzerő.

A kávéházakat általában napi rendszerességgel látogatták, kik több, kik kevesebb időt töltöttek ott. Rendszerint nem csak egy kávéházat preferáltak, Vázsonyi Vilmos például barátaival a Drechsler kávéházba járt, de minden ebéd után az Abbáziában kávézott. Ugyanígy az íróknak, művészeknek is több törzshelyük volt. Az ügyvédek napközben a bírósághoz közeli Seemann kávéházba jártak, de megvolt a törzshelyük máshol is.

A kávéházi közönség férfiakból állt, de a századfordulótól a hölgyek is bejáratosak lettek. Az első időkben a kávéházak külön termeket nyitottak a hölgyeknek, amit igen hamar feladtak. A hölgyvendégek természetesen inkább modern gondolkodású családok lányai voltak, illetve színésznők, művészek.

Az urak sokszor baráti társaságban, feleségekkel együtt látogatták meg kedvenc helyüket. Miközben a férfiak üzletről, politikáról vitáztak, a hölgyek inkább családi eseményekről, divatról beszélgettek, de még az sem volt ritka, hogy biliárdoztak. Az irodalmi és művész társaságokban az asszonyok is szóhoz jutottak, más polgári körökben inkább csak a férfiak hallgatóságát jelentették.

Kávéházakban nagypolgárok, néha arisztokraták is előfordultak, báró Podmaniczky például a Duna-parti Steingasserbe járt reggelizni, de a nagypolgárok kedvelt helye volt a Gerbeaud, a Spolarich vagy a Múzeum kávéház is. A nagypolgárság és az arisztokrácia azért elsősorban a Nemzeti Kaszinót preferálta.

A kávéházi élet egy életforma lett. Zerkovitz Béla, a slágergyáros „Asszonykám adj egy kis kimenőt” című dalszövegéből sem maradhat ki a kávéház, „... törzskávéházamból, zenés kávéházba...”

Bár a több száz kávéházból alig egy tucat volt irodalmi kávéház, rendszerint azokról esik szó. Nem csoda, hiszen oda járt az irodalmi és művészvilág sok kiemelkedő személyisége. A leghíresebbek a Centrál, a New York, a Hadik és a Japán kávéházak voltak.

A Centrál kávéházat Seemann Károly nyitotta meg végének, Franklnak. Hiába, nincs jobb, mint egy jó após! Patinás belső, faborítás, festmények, kiváló világítás biztosította a kellemes atmoszférát. Az 1887-ben megnyitott Centrálban szerkesztette Kiss József a *Hét* című újságot. A laphoz kötődve oda járt Mikszáth Kálmán, Ambrus Zoltán, Szomory Dezső, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza, Ignótyus, Heltai Jenő és Krúdy Gyula, kicsivel később pedig Osvát Ernő, Fenyő Miksa, Molnár Ferenc. A tudósok asztalánál ott vitázott Szekfű Gyula, Hóman Bálint, Eckhardt Sándor. Igazán vegyes társaság!

1908-ban a Centrálban született meg a Nyugat. Első nemzedékének tagjai, Ady Endre, Babits Mihály, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád voltak. A „hűtlen” lap szerkesztősége először a New York, majd a lipótvárosi Országház kávéházba költözött, de amikor az bezárt, tíz év elteltével visszatértek a Centrálba. Ez már a nyugatosok második generációja Babits szerkesztőségével.

Az 1894-ben megnyílt *New York* kávéház a New York Életbiztosító Társaság épületének földszintjén kapott helyet. Az épületet Hauszmann Alajos tervezte, a kivitelezés költségeit illetően szabad kezet kapott. A márvány, a stukkók, a mennyezeti festmények arisztokratikus hangulatot kölcsönöztek a helynek. Nem szükséges részletesen be-

AZ ORCZY KÁVÉHÁZ HELYÉN MA A MADÁCH HÁZAK ÁLLNAK

mutatnom a nagyszabású műalkotást, szerencsére ma is szinte eredeti pompájában látható.

Különleges volt a fél emelettel lejjebb, az ún mélyvízben elhelyezett biliárd terem. A kávéháznak nyolc terme és két játéktérme volt. Első bérlője és üzemeltetője, Steuer Sándor a nagypolgárságot célozta meg. Az akkori New York kávéházat Nagy Lajos a következőképpen jellemezte „Kispolgárok, kávéznak, nagypénzű lumpok pezsgőre szórják a pénzt, a bohém világot vonzza a pompás környezet”.

Az első tulajdonos, Steuer Sándor üzleti elképzelése nem vált be. Őt a Harsányi fivérek követték, akik felismerték a vendégek szükségleteit és sikeresen üzemeltették a kávéházat. Az ő idejükben vált a New Yorkból irodalmi kávéház. A kávéházban a Centrálból átköltözött Nyugatnak, a Pesti Naplónak és az Est lapnak külön törzsasztala volt. Az irodalmárok közül Karinthy Frigyes, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Füst Milán rendszeres vendégek voltak. Ide jártak festők, szobrászok, újságírók, muzikusok, orvosok. Pezsgő szellemi élet folyt.

A 20-as évek bizonytalanságát a New York is megérezte, több tulajdonosváltás után, mire Tarján Vilmos vette át a vezetést. Ő egy új, vendéglői profilt alakított ki, a „mélyvízből” lett az étterem. A vendégkönyvben csupa nagy név; Molnár Ferenc, Csontos Gyula, Kellér Andor és Dezső, Korányi Frigyes mellett néhány világhíresség, Thomas Mann, Sonja Hennie, Josephine Baker.

Amikor a Nagykörút már veszített jelentőségéből, a New York minden próbálkozás ellenére, tönkrement. 1954-ben Hungária Kávéházként folytatta. Mára visszakapta régi nevét és visszanyerve régi pompáját Budapest egyik fő turista látványossága.

A *Hadik* kávéházat a budai oldalon 1904-ben nyitották meg, nevét a közeli Hadik laktanyáról kapta. Seemann Károly volt a tulajdonos. Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső törzshelye volt, de gyakori vendég volt Tóth Árpád, Móricz Zsigmond, Rejtő Jenő és József Attila is. 1938-ban a Hadik grófok pert indítottak a tulajdonosok ellen a névhasználat miatt. Hiába hivatkoztak arra, hogy a Hadik grófok és a

kávéház neve között nincs összefüggés, és az elmúlt 28 évben ez nem okozott gondot, akkor már más szelek fújtak.

A *Japán* kávéház 1895-ben nyílt meg, nevét a falak japán fametszetre emlékeztető porceláncsempe díszítéséről kapta. A kávéháznak kellemes terasza volt, amit a törzsvendégek népesítettek be. Neves törzsvendégei közé tartozott Szinyei Merse Pál, Rippl-Rónai József, de József Attila is gyakran megfordult a kávéházban. Ez volt József Attila kedvenc „kávéházi szeglete”. Lechner Ödön és tanítványai is a vendégekörbe tartoztak. A tulajdonos Krasznerné Menyhért volt.

A különböző szakmáknak is megvoltak a kávéházai, így például a pékek törzshelye a *Spolarich* volt. A kávéház a József körút és Baross utca sarkán volt, Spolarich Károly 1910-ben nyitotta meg. A belső berendezés a kor egyik legjobb belső építésének munkája volt. Nagy terek, jó világítás, növények tették otthonossá.

A nyomdászok az *Intim kávéház* törzsvendégei voltak. Nem véletlen, hiszen ebben az épületben volt a nyomdászok székháza, a Gutenberg Otthon, amelyet 1907 októberében adtak át. Walter Bernát volt a tulajdonos. A Vágó testvérek voltak az építészek, akik különleges épületet

hoztak létre. A homlokzaton Kernstock Károly falfestményekkel, Zsolnai épületkerámiákkal, az épületben színes Róth Miksa üvegablakokkal, falfestményekkel. Az első négy emeleten 38 lakást alakítottak ki. Azóta a régi pompa eltűnt, csak reménykedni lehet, hogy már nem kell sokáig várunk, hogy Budapest egyik legszebb épülete visszanyerje régi szépségét. Ebben a házban több híresség is lakott, Mándy Iván író, Heller Ágnes és férje, Fehér Ferenc.

Nyilvánvaló, hogy a kávéházak többségébe kispolgárok, iparosok, kiskereskedők jártak. Ők leginkább a lakásukhoz közeli, kisebb kávéházakba mentek, ahová egy kávéra, sörre, újságolvasásra vagy alsóspartira akár naponta, munkaruhában is betérhettek. Ezek a kávéházak mindent elkövettek, hogy vendégekörüket megtartsák, hiszen biztos bevételt jelentettek az üzletnek.

Vallási felekezet szerinti törzshely csak az Orczy kávéház volt, ahová főleg gyapjú- és nyersbőrkereskedők jártak. A dohányfüstös helyiségben délutánonként óriási volt a lárma, mivel házitánító és kántorbörze színtere is volt a kávéház. Innen szerződtették vidékre a zsidó tanítókat.

Nádor Éva

KÖNYVBEMUTATÓ

Dr. Kivovics Péter : A Kicur Sulchan Aruch stomatológiai vonatkozásai

A Gabbiano Print kiadásában megjelent a *A Kicur Sulchan Aruch stomatológiai vonatkozásai* című könyv. A kiadvány szerzője Dr. Kivovics Péter címzetes egyetemi tanár, az orvostudomány kandidátusa, Ph.D. kitüntetéssel végzett a Rabbiképző Zsidó Egyetem Liturgia szakán. A körzet számára azért lehet érdekes a hír, mert a könyv előszavát Prof. Dr. Schöner Alfréd főrabbi, egyetemi tanár írta. A hátsó borítón a következőket olvashatjuk:

„A Kicur Sulchán ÁruCh tanulása közben feltűnhet, hogy sok utalás és szabály rendelkezik stomatológiai vonatkozásokkal és erősen kapcsolódik a fogorvoslás kérdéseire. Kigyűjtöttük azokat a szabályokat, törvényeket melyeknek direkt, vagy indirekt kapcsolatuk van a szájüreggel, a fogakkal és határterületi kérdésekkel. A rabbi szmíchában (rabbi oklevélben) olvasható. „...Jore, Jore, Jádin, Jádin...”, tanítása tanítás, döntése döntés. E sorok írója nem rabbi, így a kigyűjtött szabályokat nem magyarázhatja. Kigyűjtésünkkel segítséget kívántunk nyújtani a téma iránt érdeklődőknek.

A Tóra 613 parancsolatot tartalmaz. Ezekből a parancsolatokból következnek azok a törvények, szabályok, szokások és eljárási módok, melyek szabályozzák a zsidó életet.

Különbséget kell tennünk a szent és a hétköznapi dolgok között, az ünnepnapok és a hétköznapiak között, a tejes és a húsos ételek között, az éjszaka és a nappal között és még számos eldöntendő kérdésben. Úgy gondolom, mindezt azért, hogy különbséget tudjunk tenni a jó és a rossz között, a helyes és a helytelen között, hogy szabad akaratunkból a jót és a helyeset válasszuk. Ez lehet az oka annak, hogy annyi törvényt, szabályt, szokást kell nekünk tanulnunk és betartanunk.

A Sulchán ÁruCh – ahogy a bevezetőben említettük –, négy kötetből áll. A bölcsek úgy mondják, hogy van egy ötödik kötet is. Abban a jólelkűség, az együttérzés, a másik emberrel történő törődés foglaltatik benne, de az a kötet nincs kinyomtatva. Magunktól, példamutató elődeinktől, rabbinktól és kortársainktól kell megtanulnunk.”

Kivovics Péter

LAPZÁRTA UTÁNI ELŐZETES

2023. augusztus 28-án hétfőn a Hegedűs-Csáky körzet – az Alapítvány támogatásával – vallási ismereteket bővítő, autóbusszos kirándulást szervez Sopronba, Kőszegre és Kobersdorfbra (Ausztria) jelenleg is működő, illetve jelenleg nem az eredeti céllal funkcionáló zsinagógák megtekintésére és a helyi zsidó emlékek megismerésére.

Az utazással kapcsolatos tudnivalókat a Körzet vezetése kör e-mailben ismertette a Körzet tagjaival.

A kirándulásról a Hírmondó következő számában számolunk be.

A KŐSZEGI, SOPRONI ZSINAGÓGA HOMLOKZATA ÉS A KOBERSDORFI ZSINAGÓGA BELSŐ TERE

2022. május 1. óta Darvas István – dr. Schöner Alfréd főrabbival együtt – teljesít szolgálatot zsinagógánkban. A két rabbi harmonikus együttműködésének eredményeképpen az őket követő hívek folyamatosan és fokozatosan váltak és válnak egyazon közösséggé.

2023. augusztus 31-én délután kerül sor Darvas István főrabbi beiktatására a Hegedűs-Csáky Zsinagóga rabbiszékébe.

Valamennyi hittestvérünket szeretettel várjuk. Az ünnepségről a Hírmondó tavaszi számában írunk.

Benedek István Gábor, író, újságíró, Lajtai Tamásné a Körzet nőcsoportjának egykori elnöke és Zoltai Gusztáv, a Körzet korábbi elnöke tiszteletére emléktáblát helyezünk el az imaterem falán.

A táblák avatásának időpontja később kerül meghatározásra, azt az őszi nagyünnepeket megelőzően tervezzük. Erről külön értesítést fogunk küldeni.

Az avatásra meghívjuk nevezettek hozzátartozóit valamint a Körzet tagjait.

A megemlékezésről lapunk következő számában számolunk be.

RENDSZERES KÖZÖS TANULÁS

Közös tanulás a Hegedűsben a Mincha/Maariv ima után illetve előtt (ld. a körzet honlapján és a heti körlevelekben). Jelenleg zoom-on.

- Vasárnap:** Szerdócz Ervin főrabbi: Hetiszakas és a Háftará
Hétfő: Somlai Tamás Paskesz rabbi: a Heti szakaszról
Kedd: Schöner Alfréd főrabbi: Írás a falon...avagy mit üzennek a zsinagógai feliratok?
Szerda: Darvas István főrabbi: Hetiszakas és a Talmud
Csütörtök: Róth László: A Szentírás és a vizualitás

A zsinagóga vallási, kulturális, oktatási és szociális céljait támogató alapítványunknak számlaszáma: **11713005-20607867**
 A BZSH Hegedűs Gyula utcai Zsinagóga számlaszáma: **11707024-20405287**

Ez a lapszám a MAZSÖK pénzügyi támogatásával készült.

Kiadja a Hegedűs Gyula utcai körzet • Felelős kiadó: Müncz László

Felelős szerkesztő: dr. Várnai György • Nyomdai munkálatok: Vareg Hungary Kft.
 A nyomtatott kiadvány szent szövegeket tartalmaz, kérjük ne dobja ki.

ŐSZI-TÉLI-TAVASZI ÜNNEPEINK ÉS EMLÉKNAPJAINK

(2023-2024 / 5784)

ROS HÁSÁNÁ / RAJS HÁSONO	2023.szeptember 16-án és 17-én / tisri 1-2
YOM KIPPUR	2023. szeptember 25-én / tisri 10
SZUKOT / SZUKAJSZ	2023. szeptember 30-október 8 között /tisri 5-23
SMINI ÁCERET / SMINI ÁCERESZ	2023. október 7-én / tisri 22
SZIMHÁT TORÁ / SZIMHÁSZ TAJRO	2023. október 8-án / tisri 23
HANUKA	2023.december 7. – december 15. között / kiszlév 25- tétét 4
TU B'SVÁT	2024. január 25-én / svát 15
PURIM	2024. március 24-én / ádar 14
PESZÁCH	2024. április 22-április 30 között / niszán 14- 22. (mázkir: április 13-án)

(a konkrét imaidőket megtalálja a körzet honlapján)